

Walailak Abode of Culture Journal

สารสาส์นวัฒนธรรมวลัยลักษณ์ ISSN 2228-804X

[Register](#) [Login](#)

[HOME](#) [CURRENT](#) [ARCHIVES](#) [SUBMISSIONS](#) [PUBLICATION ETHICS](#) [ANNOUNCEMENTS](#) [ABOUT](#) [SEARCH](#)

[HOME](#) / [ARCHIVES](#) / VOL. 20 NO. 2 (2020): JULY - DECEMBER / Articles

Yiguandao: The New Religious Movement That Needs No Science

Jesada Buaban

Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Sri Thammarat Ratchapat University, Muang, Nakhon Sri Thammarat 80280, Thailand

Khwanta Hnuplong

Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Sri Thammarat Ratchapat University, Muang, Nakhon Sri Thammarat 80280, Thailand

Keywords: Modernity, Maitreya, New Religious Movement, Yiguandao

ABSTRACT

Yiguandao, a laypeople's new religious movement, is scrutinized in this paper through an ethnographic methodology conducted in Thailand and Indonesia. It found that (1) Yiguandao is not marginalized by

JOURNAL INFORMATION

รับรองระหว่างปี 2020 - 2024

Indexed in TCI

ISSN 2228-804x

Editor : Assoc.Prof.Dr. Sarawoot Palipoch

[MAKE A SUBMISSION](#)

Activate Windows
Go to Settings to activate Windows.

Academic Article

Yiguandao: The New Religious Movement That Needs No Science

Khwanta Hnuplong^{*} and Jesada Buaban

Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Sri Thammarat Ratchapat University, Muang, Nakhon Sri Thammarat 80280, Thailand

Abstract

Yiguandao, a laypeople's new religious movement, is scrutinized in this paper through an ethnographic methodology conducted in Thailand and Indonesia. It found that (1) Yiguandao is not marginalized by mainstream Buddhism without any negotiation, instead, it interprets the new teaching to respond as well. However, its successful methods do not necessarily base on scientific explanations. (2) It emphasizes that people are able to get enlightenment in this very life, but must be helped by Chinese gods. Therefore, degrees of the Chinese identity embodied in Yiguandao's practices vary based upon religio-politics in each country.

Keywords: Modernity, Maitreya, New Religious Movement, Yiguandao

*

Corresponding authors:

Khwanta Hnuplong E-mail: kwan.pikkaju@gmail.com

Received: 10 October 2020,

Revised: 27 December 2020,

Accepted: 28 December 2020

บทความวิชาการ

อนุตรธรรม: ขบวนการเคลื่อนไหวทางศาสนาใหม่ที่ไม่ต้องอ้างวิทยาศาสตร์

ขวัญตา หนูปล้อง* และ เจษฎา บัวบาล

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช 80280

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษากลุ่มอนุตรธรรม ซึ่งขับเคลื่อนโดยฆราวาส โดยใช้วิถีทางชาติพันธุ์วรรณา เก็บข้อมูลทั้งในไทยและอินโดนีเซีย มีข้อค้นพบคือ (1) อนุตรธรรมมิได้ถูกเบียดขับโดยพุทธกระแสหลักเท่านั้น พวกเขาเองยังตีความคำสอนเพื่อต่อสู้และเอาชนะคำสอนเดิมอีกด้วย ซึ่งชุดคำอธิบายเหล่านั้นไม่จำเป็นต้องมีมิติทางวิทยาศาสตร์ (2) อนุตรธรรมเน้นว่ามนุษย์สามารถบรรลุธรรมได้ในชาตินี้ แต่ต้องได้รับการช่วยเหลือจากเทพเจ้าจีน ด้วยเหตุนี้ระดับความเข้มข้นของอัตลักษณ์ความเป็นจีนที่ผูกติดกับวิถีของอนุตรธรรมจะแตกต่างกันไปตามการเมืองทางศาสนาของประเทศนั้น ๆ

คำสำคัญ: ความเป็นสมัยใหม่, พระศรีอารีย์, ขบวนการทางศาสนาใหม่, อนุตรธรรม

* ผู้แต่งหลัก:

ขวัญตา หนูปล้อง อีเมล: kwan.pikkaju@gmail.com

วันที่รับบทความ: 10 ตุลาคม 2563,

วันที่แก้ไขบทความ: 27 ธันวาคม 2563,

วันที่ตอบรับบทความ: 28 ธันวาคม 2563

บทนำ

อนุตตรธรรม (Yiguandao : 一贯道) เป็นกลุ่มศาสนิกหนึ่งทีแนวคิดเรื่องพระศรีอริยเมตไตร (ศรีอารีย์) เป็นตัวขับเคลื่อนองค์กร ทั้งนี้พุทธศาสนากระแสหลักทั้ง เถรวาท มหายาน และวัชรยาน ต่างก็พูดถึงพระศรีอารีย์ในฐานะพระพุทธเจ้าองค์ถัดไป กบฏในภาคอีสานและภาคเหนือ เช่นกรณีกบฏผีบุญช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ก็ใช้แนวคิดนี้ในการลุกฮือขึ้นต่อสู้กับอำนาจรัฐและปรารถนาโลกแห่งสันติสุขและเท่าเทียม (utopia) ดังนั้นแนวคิดโลกพระศรีอารีย์จึงไม่ใช่เรื่องใหม่ และงานศึกษาเหล่านี้พบได้ทั่วไป (Tanabe, 2016; Bowie, 2014; and Chatwilai, 2011) แต่กลุ่มอนุตตรธรรมที่จะกล่าวถึงในที่นี้มีความพิเศษ คือไม่ใช่กลุ่มคนที่มีความเชื่อต่อพระศรีอารีย์เช่นที่พบในนิกายอื่น หากแต่เป็นสมาชิกที่รวมตัวกันโดยมีคำสอนเฉพาะในแบบของตน (แม้จะหยิบยืมจากพุทธนิกายอื่นบ้าง) ชาวอนุตตรธรรมจึงมีอัตลักษณ์ที่ชัดเจนจนเรียกได้ว่าเป็นศาสนาใหม่อันหนึ่ง (new religious movement: NRM) เช่น การแต่งกาย บทสวด วิธีการบวช ตลอดจนโลกทัศน์เกี่ยวกับการบรรลุธรรมซึ่งแตกต่างไปจากชาวพุทธกลุ่มอื่นๆ ด้วยเหตุนี้ อนุตตรธรรมจึงถูกมองว่าเป็นลัทธิมิชฉาติปฏิวัติ บิดเบือนคำสอนของพุทธศาสนา และในหลายประเทศเช่น ไทย ก็จะไม่ได้รับการยอมรับให้สังกัดในองค์กรพุทธศาสนาที่รับรองโดยรัฐ

บทความนี้ชวนทบทวนแนวคิดเรื่องความเป็นสมัยใหม่ (modernity) ซึ่งมักอ้างอิงกับแนวคิดของ Max Weber เรื่องการทำให้เป็นเหตุเป็นผล (rationalization) อันเป็นที่นิยมในตะวันตกช่วงศตวรรษที่ 18 (Gottowik, 2014, p. 16) นักวิชาการด้านเอเชียศึกษาเองก็มักจะนิยามความเป็นสมัยใหม่ผ่านแนวคิดนี้ด้วย เช่น Jackson (1989, pp. 66-69) เป็นต้น ที่มองว่าการเกิดขึ้นของ

นิกายธรรมยุคนี้เป็นผลจากการพยายามปรับรูปแบบของศาสนาให้เข้ากับวิทยาศาสตร์ แม้จะมีนัยทางการเมืองก็ตาม บทความชิ้นนี้ตั้งคำถามว่าการปรับคำสอนทางศาสนาให้เข้ากับวิทยาศาสตร์หรือความเป็นเหตุเป็นผลมีความสำคัญจริงหรือไม่ และหากไม่สำคัญ ศาสนาเหล่านั้นดำรงอยู่ในสังคมสมัยใหม่ได้อย่างไร

บทความนี้ศึกษาเปรียบเทียบอนุตตรธรรมในไทยและอินโดนีเซีย โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางชาติพันธุ์วรรณา (ethnography) เก็บข้อมูลในวัดและสถานธรรมโดยใช้เวลาช่วงปี พ.ศ. 2561 ลงพื้นที่ในหลายจังหวัดของไทย และปี พ.ศ. 2562 เก็บข้อมูลในเกาะสุลาเวสีอินโดนีเซีย ตลอดจนสัมภาษณ์สมาชิกอนุตตรธรรมวิเคราะห์หนังสือที่วัดจัดพิมพ์เผยแพร่ และย้อนดูวิดีโอบรรยายธรรมในยูทูบซึ่งสามารถเข้าถึงได้ช่วงหนึ่งทศวรรษนี้ แม้สถานธรรมทั้งในไทยและอินโดนีเซียจะใช้ภาษาจีนในการประกอบพิธีกรรม แต่ช่วงเวลาของการบรรยายธรรมและพบปะสังสรรค์ก็ดำเนินไปด้วยภาษาถิ่น ซึ่งผู้วิจัยสามารถเข้าถึงได้ทั้งสองภาษา เป้าหมายของการต้องเปรียบเทียบสองประเทศนี้ก็เพื่อจะชี้ให้เห็นการปรับตัวภายใต้อำนาจรัฐซึ่งปฏิบัติต่อศาสนาต่างกันและสะท้อนให้เห็นความเชื่อของพื้นที่เพื่อต้องการหาสมาชิกใหม่โดยที่ทั้งสองประเทศใช้วิธีที่แตกต่างกัน

การใช้คำว่า วัดและสถานธรรม เป็นผลจากการเมืองในประเทศนั้นๆ วัด (Vihara) เป็นชื่อเรียกพุทธสถานของอนุตตรธรรมในอินโดนีเซีย ซึ่งเป็นองค์กรที่ได้รับการรับรองจากรัฐบาล ขณะที่ในประเทศไทยต้องเลี่ยงไปใช้คำว่า สถานธรรม เพราะวัดถูกนิยามให้เป็นของเถรวาทหรือมหายานซึ่งมีพระจำพรรษาหรืออยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม จากนิยาม

ข้างต้นนี้ทำให้เห็นอำนาจรัฐที่เข้าควบคุมศาสนาในแต่ละประเทศ

บทความนี้แบ่งออกเป็น 5 หัวข้อ (1) บทนำบรรยายถึงความสำคัญของการตั้งศึกษาขบวนการของอนุตตรธรรมโดยย่อ คำถามวิจัย กรอบแนวคิดและระเบียบวิธีวิจัย (2) พัฒนาการของอนุตตรธรรมอธิบายถึงต้นกำเนิดในทางประวัติศาสตร์ ในหัวข้อนี้จะเห็นถึงบริบทที่เต็มไปด้วยการผสมผสานระหว่างศาสนา ซึ่งนำไปสู่การก่อตัวขึ้นของอนุตตรธรรม (3) การยอมรับจากรัฐบาลและองค์กรอื่น ๆ ซึ่งให้เห็นการเข้ามาของอนุตตรธรรมในแต่ละประเทศ ตลอดจนสิ่งที่รัฐปฏิบัติต่อพวกเขา (4) การไม่เน้นวิทยาศาสตร์เป็นการแย้งชิงพื้นที่กับพุทธกระแสหลัก จะให้ตัวอย่างของการพยายามกลืนอนุตตรธรรมของพุทธกระแสหลัก และการพยายามอ้างคำสอนที่ได้ผลกว่าของอนุตตรธรรมในการเปลี่ยนใจคน ซึ่งไม่ต้องอ้างเหตุผลแบบวิทยาศาสตร์อีกอย่างหนึ่ง จะเห็นได้ว่า ฆราวาสได้สลายความสำคัญของพระสงฆ์ไป เพราะตนเป็นองค์กรแบบฆราวาส แต่แนวคิดเรื่องมนุษยนิยมก็มีข้อจำกัด แค่เปลี่ยนจากพระสงฆ์ไปสู่เทพเจ้าเท่านั้น หัวข้อนี้จะอธิบายควบคู่ไปกับแนวคิดเรื่องความเป็นสมัยใหม่ เพื่อสะท้อนว่าศาสนายอมรับความเป็นสมัยใหม่ในมิติใด และไม่สนใจความเป็นสมัยใหม่ในมิติใด (5) สรุป กล่าวย้าข้อเสนอของบทความโดยย่อ

พัฒนาการของอนุตตรธรรม

ต้นกำเนิดของอนุตตรธรรมย้อนกลับไปได้ถึงบริบททางศาสนาและการเมืองของจีนในยุคศตวรรษที่ 13 ซึ่งเป็นจุดกำเนิดของลัทธิบัวขาว (White Lotus Sect) บัวขาวเป็นลัทธิสำคัญซึ่งต่อมาได้แตกย่อยออกเป็นหลายลัทธิ หนึ่งในนั้นคืออนุตตรธรรม ลัทธิบัวขาว

เจริญมากในหมู่ชาวจีน เป็นคำสอนที่ผสมกับแนวคิดการการต่อสู้ทางการเมือง มีลักษณะผสมผสานด้วยความเชื่อจีน พุทธ เต๋า ขงจื้อ ยูดาห์และคริสต์ (Persian Gnosticism) และมานิกี (Manichaeism) สันนิษฐานว่าลัทธิบัวขาวน่าจะเกิดขึ้นช่วง ศตวรรษที่ 13 และปรากฏหลักฐานในการต่อสู้ทางการเมืองหลายครั้ง เช่น เมื่อจักรพรรดิมองโกล (ราชวงศ์หยวน) เข้าปกครองจีน ชาวจีนได้รวมตัวกันต่อสู้โดยมีกลุ่มสมาชิกของลัทธิบัวขาวเข้าร่วมด้วยและประสบความสำเร็จ ลัทธินี้จึงได้รับความนิยมมากขึ้น (Mote, 2003, 530) และในปลายศตวรรษที่ 18 ลัทธิบัวขาวได้ก่อภฏอีกครั้งสมัยราชวงศ์ชิงเพื่อฟื้นฟูราชวงศ์หมิง แต่ถูกปราบอย่างหนัก ศาสนิกจำนวนมากถูกประหารและคัมภีร์ทางศาสนาก็ถูกเผาทำลาย (Naquin, 1976, p. 20) ในประวัติศาสตร์จีน การรวมกลุ่มของชาวบ้านโดยอ้างแนวคิดเรื่องพระศรีอารีย (Mi-le-fo) มีมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 610 และถูกปราบปรามโดยจักรพรรดิหยาง (Emperor Yang) และแน่นอนว่าการรวมกลุ่มโดยใช้แนวคิดเต๋าเป็นต้นก็มีมาก่อนหน้านั้น (Ssu-yü, 1958, p. 99) รัฐมักปราบปรามลัทธิบัวขาวโดยอ้างว่านอกกรีตหรือมีคำสอนเรื่องการร่วมเพศกันอย่างเสรี ซึ่งอาจจัดขึ้นเป็นพิธีกรรมลึกลับ และแสดงให้คนนอกรู้สึกว่ามีแค่การประกอบพิธีกรรมไหว้เจ้าธรรมดา ทั้งนี้ ยังไม่สามารถพิสูจน์ได้แน่ชัดว่าลัทธิบัวขาวมีคำสอนเรื่องการร่วมเพศเช่นนั้นจริงหรือไม่ แต่หากมองว่าได้รับแนวคิดของพุทธศาสนาหายานที่ผสมกับตันตระจากตอนเหนือของอินเดีย (และการที่ลัทธิบัวขาวต้องปรับตัวตามผู้นำที่มีบารมีในแต่ละยุค) ก็ไม่ยากนักที่จะเชื่อเช่นนั้น

ลัทธิบัวขาวมีความเชื่อเรื่องพระแม่ผู้เป็นอมตะ (eternal mother) หรือที่กลุ่มอนุตตรธรรมไทยแปลว่า “พระแม่องค์ธรรม” อันเป็นพระเจ้าสูงสุดคล้ายกับมานิกี

หากมองด้วยกรอบสตรีนิยม อาจตีความได้ว่า พระเจ้าสูงสุดถูกนิยามให้เป็นเพศหญิง แต่การใช้คำว่าแม่เป็นความปกติของความเชื่อจีนโบราณ สิ่งนี้มีได้หมายถึงเพศหญิง หากแต่เป็นต้นกำเนิดของสรรพสิ่ง (matrix) หรือเต้านั่นเอง (Lu, 2008, p. 23) พระองค์ได้ให้กำเนิดบุตรและส่งให้มาอยู่บนโลกนี้ หากแต่นานเข้า มนุษย์เหล่านั้นได้หลงลืมภาวะจิตเดิมแท้ของตนและไม่สามารถกลับเข้าสู่พระนิพพานอันเป็นที่อยู่ของพระแม่องค์ธรรมได้ พระองค์จึงส่งศาสดามาเพื่อช่วยแนะนำวิถีปฏิบัติที่ขัดเกลาตนเองเพื่อกลับคืนสู่บ้านที่ได้จากมา ลัทธิบัวขาวได้แบ่งโลกนี้ออกเป็น 3 ยุคคือ สมัยพระที่ปังกรเรียกว่า ชิงหยางฮู่ย (ตะวันเขียว) สมัยพระศากยมุนีเรียกว่า หงหยางฮู่ย (ตะวันแดง) และสมัยพระศรีอารีย์เรียกว่า ไปหยางฮู่ย (ตะวันขาว) (Naquin, 1976, pp. 9-13) และแน่นอนว่า อนุตตรธรรมซึ่งเป็นลัทธิที่พัฒนาขึ้นภายหลังก็รับเอาแนวคิดนี้

พุทธศาสนาที่ถูกแบ่งเป็น 3 ยุคของลัทธิบัวขาวมีความเกี่ยวเนื่องกับชาตินิยมจีนอย่างเห็นได้ชัด ยุคที่หนึ่งพระที่ปังกรพุทธเจ้าอุบัติขึ้นและตั้งศาสนาที่ประเทศจีน 1646 ปีก่อนคริสตกาล โดยมีผู้สอนธรรม (ธรรมอาจารย์) 18 รุ่น ซึ่งเป็นกษัตริย์ 11 รุ่น และเจ้าเมือง 7 รุ่น ยุคที่สองซึ่งเป็นยุคของพระศากยมุนี ลัทธินี้เชื่อว่าพระพุทธเจ้าเกิดและสอนศาสนาในอินเดียก่อนพุทธศักราช 45 ปี และได้มีผู้สอนธรรม 44 รุ่น ตั้งแต่พระกัสสปะจนถึงพระบรรพจารย์หลิว ชิงชวี ซึ่งเป็นการเดินทางของพุทธศาสนาจากอินเดียเข้าสู่จีน และยุคสุดท้าย ซึ่งเป็นยุคของพระศรีอริยมตไตร มีผู้สอนธรรม 2 รุ่น คือพระบรรพจารย์หวัง เจวออี และพระบรรพจารย์จาง เทียนหฺร้นซึ่งทำงานควบคู่ไปพร้อมกับพระบรรพจารย์ซุน ฮู่หมิง ยุคที่สามนี้เริ่มจากปี ค.ศ. 1730 เป็นต้นมา โดยเชื่อว่าเป็นการโปรด 3 โลกครั้งยิ่งใหญ่ คือ สวรรค์ มนุษย์ และนรก ขณะที่

ยุคแรกเน้นการโปรดกษัตริย์และนักปราชญ์ ยุคที่สองเน้นการโปรดนักบวช

จะเห็นได้ว่า ลัทธิบัวขาวและอนุตตรธรรมสามารถใช้สถานะความเป็นกษัตริย์และสมณะมาเป็นตัวสร้างความแตกต่างของแต่ละยุคได้ โดยสรุปในตอนท้ายว่า ยุคนี้ซึ่งเป็นยุคสุดท้าย เป็นยุคที่ธรรมะจะลงสู่ทุกคน โดยไม่จำเป็นต้องออกบวชอีก สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การแบ่งยุคของลัทธิบัวขาวแตกต่างจากแนวคิดของเถรวาท ที่เชื่อว่าพระศรีอริยมตไตรจะยังไม่ปรากฏ เพราะยุคของพุทธโคดมจะดำรงอยู่ 5,000 ปี ซึ่งขณะนี้ยังอยู่ในช่วงครึ่งศาสนา แต่ลัทธิบัวขาวเชื่อว่าศาสนาของพระโคดมหมดไปแล้ว และตั้งแต่เป็นปี ค.ศ. 1730 (พ.ศ. 2473) เป็นต้นมาก็เป็นยุคของพระศรีอารีย์ การทำความเข้าใจเรื่องยุคที่แตกต่างกันนี้ จะช่วยลดคำถามของพุทธนิกายหลักลงได้ว่า พระศรีอารีย์จะมาเกิดได้อย่างไรในเมื่อยังไม่ถึงเวลา

แนวคิดของอนุตตรธรรมหรือการประสานสามศาสนาใหญ่คือ เต๋า ขงจื้อ และพุทธ (รวมทั้งความเชื่อท้องถิ่นอื่นๆ) เข้าด้วยกันอาจเกิดขึ้นเมื่อศตวรรษที่ 16 ในยุคจักรพรรดิถังซีแห่งราชวงศ์ชิง ในปี ค.ศ. 1667 คำสอนเช่นนั้นได้เผยแพร่ไปสู่จังหวัดเจียงซี (Jiangxi) แล้วซึ่งสามารถปรับตัวเข้ากันได้ง่ายกับความเชื่อเดิมซึ่งมีพุทธศาสนามหายาน (ที่ผสมด้วยเต๋าและขงจื้อ) เป็นฐานอยู่ก่อน (Xinping, 2018, p. 108) แต่ทั้งนี้ หากนับตามรุ่นของผู้สอนธรรม กล่าวได้ว่า อนุตตรธรรมเริ่มต้นขึ้นอย่างเป็นทางการในปี ค.ศ. 1877 โดยหวัง เจวออี (Wang Jueyi: 1821-1884) ซึ่งเป็นพระบรรพจารย์คนแรกของยุคพระศรีอารีย์ เขาเองเกิดในมณฑลชานตงสมัยราชวงศ์ชิง มีความรู้ทั้งศาสนาเต๋า ขงจื้อ พุทธและลัทธิเทียนเซียนเต๋า (ซึ่งพัฒนาแนวคิดมาจากลัทธิบัวขาว) แต่อย่างไรก็ตามสำนักที่เขาตั้งมีชื่อว่า ตงเจิ้น (東震堂) ดังนั้น ชื่อของ

อนุตตรธรรมหรือ Yiguan Dao ได้ถูกตั้งขึ้นใหม่เพื่อหนีการปราบปรามของรัฐโดยลูกศิษย์เมื่อเขาตายไปแล้ว อี้กวนต้ามีความหมายว่า หนทางแห่งความเป็นหนึ่งเดียว (the way of unity) ซึ่งมีได้สื่อแก่การรวมหลายศาสนาเข้าด้วยกันเท่านั้น (syncretic doctrine) แต่ยังคงหมายถึงการได้กลับสู่ภาวะเดิมแท้ ที่ไปรวมกับพระมารดาหรือโพธิจิตดั้งเดิม

ธรรมะได้เผยแผ่ต่อมาถึงรุ่นที่ 2 คือ จาง เทียนหฺรัน (Zhang Tianran: 1889-1947) ในปี ค.ศ. 1935 สมาชิกของอนุตตรธรรมได้เข้าร่วมกับกองทัพญี่ปุ่น จึงถูกรัฐปราบปรามและต้องเผยแผ่อย่างลับ ๆ อีกครั้ง เมื่อจาง เทียนหฺรันถึงแก่กรรมด้วยความเจ็บป่วย ซุน ซู่หมิง หรือ ซุน ซู่เจิน (Sun Suzhen) ซึ่งเป็นภรรยาได้เผยแผ่ธรรมต่อ และเชื่อว่าช่วงปลายทศวรรษ 1950 อนุตตรธรรมได้หมดไปจากจีน โดยได้เติบโตในไต้หวันและประเทศอื่น ๆ ที่มีชาวจีนโพ้นทะเลได้อพยพหรือทำการค้าอยู่ ยุคสุดท้ายของพระศรีอาริย์นี้ โลกจะถูกภัยธรรมชาติทำลายล้าง แต่พระแม่องค์ธรรมก็โปรดเมตตา ช่วยเปิดธรรมเพื่อให้เราได้บำเพ็ญและบรรลุธรรมไปได้ ย้ำว่าอนุตตรธรรมไม่ได้ต้องการแก้ปัญหาวิกฤติโลกนี้ให้เป็นโลกที่ไร้ภัยพิบัติ เพราะนี่เป็นกฎสวรรค์ เขาแค่ทำหน้าที่พาคนให้พ้นไปจากโลกที่น่ากลัวนี้ ให้รีบตื่นตัวและเร่งบำเพ็ญธรรมเพื่อกลับบ้าน (Anuttaradhamma, 2011, pp. 9-11) ดังนั้น อนุตตรธรรมจึงไม่ใช่ลัทธิพระศรีอาริย์ (utopia) ทั่วไปในแบบที่คนเข้าใจ

การยอมรับจากรัฐบาลและองค์กรอื่น ๆ

หากยึดเอาตามพัฒนาการข้างต้น อาจทำให้เชื่อได้ว่า อนุตตรธรรมน่าจะเข้าสู่ไทยและอินโดนีเซีย (รวมทั้งประเทศในอุษาคเนย์อื่น ๆ) ช่วงหลังปี ค.ศ. 1950 หลักฐานที่อ้างอิงกันในประเทศไทยมีความสอดคล้องกับ

สมมติฐานนี้ แต่ในอินโดนีเซียเองระบุว่า อนุตตรธรรมเข้ามาช่วงปี ค.ศ. 1930 ซึ่งต้องยอมรับว่าการเดินทางของชาวจีนโพ้นทะเลเลื่อมามาก่อนปี ค.ศ. 1950 จริง ในหนังสือ “พระคุณฟ้า” ฉือซิน จิตเมตตา ได้เขียนว่า ปี ค.ศ. 1987 (พ.ศ. 2530) นักเผยแผ่ธรรมชาวไต้หวันได้เข้ามาสั่งสอนอนุตตรธรรมในจังหวัดมุกดาหาร (Jitmetta, 2019, p. 4) อนึ่ง ต้องไม่ลืมว่า หนังสือเล่มนี้มีเป้าหมายเพื่อสอนธรรมไม่ใช่เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ช่วง พ.ศ. ที่ถูกกล่าวถึงอาจเป็นช่วงเวลาโดยประมาณที่อนุตตรธรรมเข้าสู่ไทย อีกอย่างหนึ่ง รูปปั้นพระศรีอริยเมตไตรขนาดใหญ่ บริเวณหน้าถ้ำของวัดมัจฉิมภูมิ จังหวัดตรัง ถูกสร้างตั้งแต่ ค.ศ. 1989 (2532) นั่นหมายความว่าอนุตตรธรรมอาจเข้าสู่ไทยหลังปี ค.ศ. 1950 จริง หากยืนยันจากหลักฐานที่พอจะเข้าถึงได้ นี่เป็นจุดอ่อนสำคัญข้อหนึ่งของงานชิ้นนี้ แม้จะสัมภาษณ์ผู้อาวุโสของอนุตตรธรรมหลายท่าน แต่ก็ไม่ได้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์นี้ และต้องย้ำว่า อนุตตรธรรมที่ศึกษานี้เป็นศาสนาใหม่ ซึ่งเป็นคนละคระแสบกับความเชื่อเรื่องโลกพระศรีอาริย์ที่มีมายาวนานในพุทธกระแสหลักทุกนิกาย เช่น การเกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์ (พ.ศ. 2369-2371) ที่อ้างเรื่องโลกพระศรีอาริย์เป็นต้น ดังนั้น จึงไม่สามารถอ้างเหตุการณ์ประวัตินั้นเพื่อยืนยันการเข้ามาของอนุตตรธรรมในไทยได้ ความแตกต่างของความเชื่อพระศรีอาริย์ในพุทธกระแสหลักกับอนุตตรธรรมที่เป็นศาสนาใหม่คือ ผู้เชื่อพุทธกระแสหลักยังคงเป็นพุทธ ปฏิบัติตามความเชื่อพุทธทั่วไป ขณะที่อนุตตรธรรมมีรูปแบบพิธีกรรมเป็นอัตลักษณ์ของตัวเอง

อินโดนีเซียมีการบันทึกว่า หมอพิ้นชาวฮกเกี้ยนจากไต้หวัน ชื่อ ทัน พิก หลิง (Tan Pik Ling) ได้เดินทางเข้าสู่อินโดนีเซียตั้งแต่ปี ค.ศ. 1930 ตั้งวัดแห่งแรกของอนุตตรธรรม (ซึ่งชาวพุทธอินโดนีเซียเรียกว่า ไมตรียะ หรือ Maitreya) ขึ้นในปี ค.ศ. 1950 ชื่อวัด Chiao Kuang

ที่เมือง มาลัง เกาะชวา จึงสันนิษฐานได้ว่า สมาชิกหรือแนวคิดของอนุตตรธรรม สามารถเผยแพร่เข้าสู่ภูมิภาคอื่นได้ตลอดเวลา โดยไม่ต้องรอให้ถูกกวาดล้างจากจีน เพราะการเดินทางของผู้คนเกิดขึ้นตลอด ชาวพุทธเป็นชนกลุ่มน้อยในอินโดนีเซีย คือมีประชากรรวมอยู่ที่ 1,700,000 คน และประกอบด้วยองค์กรพุทธที่รัฐรับรองถึง 13 องค์กร หนึ่งในนั้นคือ อนุตตรธรรมหรือไมตรียะ (Majelis Pandita Buddha Maitreya Indonesia: MAPANBUMI) ได้เป็นองค์กรแรกที่อยู่ในรายชื่อและสำคัญมากทั้งในแง่ที่สมาชิกเป็นนักธุรกิจร่ำรวยและมีความสัมพันธ์กับผู้นำสมาพันธ์ชาวพุทธและนักการเมืองของอินโดนีเซีย

ประชากรจำนวน 86% เป็นมุสลิม, 6% เป็นโปรเตสแตนต์, 3.5% เป็นคาทอลิก, 1.8% เป็นฮินดู, 1% เป็นพุทธ และราว 0.6% ไม่ระบุศาสนาชัดเจน อาจมีปัญหาในการทำสำรวจ แต่นักวิชาการก็เชื่อว่าเป็นกลุ่มความเชื่อผีแบบพื้นเมือง (Platzdasch, 2014, p. 4) ทั้งนี้ สมาพันธ์ชาวพุทธอินโดนีเซีย (Perwakilan Umat Buddha Indonesia: Walubi) มีองค์กรพุทธภายใต้การรับรองของรัฐ 13 องค์กร สมาพันธ์นี้ขึ้นตรงต่อกระทรวงศาสนา (Ministry of Religious Affairs: Mora) องค์กรพุทธอื่นๆ ที่ได้รับการรับรองอาทิ เถรวาท มหายาน วัชรยาน นิชิเรน เป็นต้น รวมทั้ง ธรรมกาย จากไทย ซึ่งถูกเถรวาทปฏิเสธไม่ให้เข้าร่วม แต่เพราะรัฐไม่กีดกัน จึงอนุญาตให้ตั้งองค์กรใหม่ ชื่อ Majelis Agama Buddha Mahanikaya Indonesia (MBMI) ขึ้นในปี ค.ศ. 2016 (Buaban, 2019, pp. 143-144)

เพราะความที่กรมการศาสนาของไทยไม่ยอมรับให้ความเชื่อแบบอนุตตรธรรม (และความเชื่อจีนหรือความเชื่อท้องถิ่นอื่นๆ) ให้รวมเข้าในศาสนาพุทธ สมาชิกเหล่านี้จึงดำรงอยู่ในสถานะมุลนิธิไม่แสวงหา

ผลกำไร ในแง่หนึ่ง อนุตตรธรรมจึงไม่ได้เงินสนับสนุนจากรัฐบาล แต่อีกแง่หนึ่ง พวกเขากลับมาเสรีภาพในการตีความคำสอนและบริหารองค์กรตัวเองอย่างเป็นอิสระ และความอิสระนี้เอง ที่ทำให้แตกสาขาออกไปมากกว่า 10 สาขา ซึ่งมีคำสอนในลักษณะเฉพาะของตนเอง และยากแก่การระบุจำนวนสถานธรรม เพราะสถานธรรมจำนวนมากไม่ขึ้นกับองค์กรใหญ่ จากการสัมภาษณ์สมาชิกหลากหลายสาขาในปี ค.ศ. 2018 พวกเขาเชื่อว่า มีสถานธรรมในประเทศไทยมากกว่า 3,000 แห่ง เพราะมีสมาชิกอยู่เกือบทุกตำบล และสมาชิกเหล่านั้นจะรวมตัวกันเปิดบ้านเป็นสถานธรรม (ปกติจะไม่มีป้าย) และร่วมกันทำพิธีบูชา ถวายผลไม้ เข้าทรงและบรรยายธรรมกัน

ทั้งนี้ การเพิ่มขึ้นของสมาชิกอนุตตรธรรมในไทย มีความน่าสนใจ ตรงที่ไม่สามารถระบุได้อีกเช่นกันว่ามีจำนวนเท่าใด สมจิต ดวงชู ให้สัมภาษณ์ว่า เพราะคนไทยจำนวนมากหันมารับธรรม (เข้าพิธีเปิดจุดญาณทวาร เสมือนรับศีลเข้าเป็นสมาชิก) แต่ต่อมาก็ไม่ได้มาสถานธรรมอีก หรือเป็นสมาชิกของทั้งสองที่ คือวัดพุทธแบบเถรวาทด้วย แต่อย่างไรก็ตาม อนุตตรธรรมในประเทศไทยกำลังเติบโตขึ้นเรื่อยมา เพียงแต่ไม่ได้ได้รับความสนใจนัก อาจเพราะไม่ได้เป็นพุทธกระแสหลักที่ปรากฏตามสื่อทีวีและหนังสือพิมพ์ ผู้เขียนเชื่อว่าการไม่พยายามปรับคำสอนให้เป็นวิทยาศาสตร์ (ขณะที่พุทธเถรวาทพยายามทำ เช่น เปรียบเทียบกับวิทยาศาสตร์ ดังปรากฏในงานของทันตแพทย์สม สุจิรา (Sujira, 2008) เป็นต้น) สื่อว่า อนุตตรธรรมไม่ยอมแลกด้วยการทิ้งคำสอนเดิมเพื่อปรับให้เป็นสมัยใหม่ เพราะสิ่งเหล่านั้นอาจทำให้แนวคิดเดิมของเขาผิดเพี้ยนไป

ทั้งนี้ การดำรงอยู่ของอนุตตรธรรมในประเทศไทย มักจะจับมือกับองค์กรอื่น ๆ ของรัฐเพื่อทำงาน

สาธารณประโยชน์ เช่น กิจกรรมวันแม่ ที่จัดขึ้นทุกปีโดยมูลนิธิศูนย์กลางอี่ก้วนเต้า-อนุดตธรรมไทย (บางแค) โดยร่วมมือกับสภาสังคมสงเคราะห์ เป็นต้น ศูนย์กลางใหญ่ของอนุดตธรรมยังมีอีก 2 แห่งคือ อาณาจักรธรรมพาอินฉงต่อประเทศไทย (กรุงเทพฯ) และศูนย์กลางธรรมกิจเชียงใหม่ ซึ่งใหญ่โตมาก มีการตีพิมพ์ “อนุสารมูลนิธิอี่ก้วนเต้า” เพื่อสื่อสารกับสมาชิก และบ่อยครั้งการจัดงานใหญ่ก็สะท้อนชัดว่า อนุดตธรรมพยายามสร้างสัมพันธ์กับองค์กรพุทธกระแสหลัก เช่น จัดงาน “จิตอาสาสำนึกคุณอี่ก้วนเต้าวัฒนธรรมไทยจีน” และ “งานรำลึกสำนึกคุณพาอินฉงต่อ สุราษฎร์ธานีมั่นคงพัฒนาสู่ความยั่งยืน” ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อวันอาทิตย์ที่ 13 มกราคม พ.ศ. 2562 โดยมีสมาชิกเดินทางมาเข้าร่วมทั้งจากไต้หวัน มาเลเซียและกัมพูชา การบริหารงานของอนุดตธรรมในไทยและอินโดนีเซียมักเลียนแบบจากไต้หวัน มีหน่วยงานย่อยขององค์กรที่เรียกว่า จงอี่จ้อป็น 8 หน่วยงาน คือ (1) เต้าอู้ หน่วยธรรมกิจ (2) ปันอู้ หน่วยการศึกษา (3) จงอู้ หน่วยธุรการ (4) ผู่อู้ หน่วยบริการ (5) เจี้ยไต้ หน่วยต้อนรับ (6) เหวินซู หน่วยบรรณสาร (7) ซุนซื่อ หน่วยโภชนาการ และ (8) เซ่อผู่จู้ หน่วยสังคมสงเคราะห์

อนุดตธรรมในอินโดนีเซียมีสมาชิกมากในลำดับต้น ๆ เมื่อเทียบกับองค์กรพุทธอื่น ๆ อินโดนีเซียมี 3,432 วัด (Bimas Buddha, 2016) และราว 500 วัดเป็นของอนุดตธรรม ผู้เขียนลงพื้นที่ศึกษาที่เมืองมากาส่า ซึ่งเป็นเมืองใหญ่ของเกาะสุลาเวสี มีวัดของอนุดตธรรม 3 วัด สมาชิกรวมทั้งหมดราว 1,500 คน หากคิดเป็นสัดส่วนชาวพุทธจาก 1,700,000 คนทั่วประเทศ ก็มีสมาชิกของอนุดตธรรมราว 500,000 คนหนึ่ง เพราะความที่สมาชิกของอนุดตธรรมของอินโดนีเซีย

เป็นคนจีน (99%) และมีฐานะดี แต่ละวัดจึงยิ่งใหญ่และเป็นศูนย์รวมของนักธุรกิจที่เชื่อมโยงกับจีนและไต้หวัน วัดถูกออกแบบอย่างทันสมัย มักเป็นอาคารพาณิชย์ขนาดใหญ่ สูง 5 ชั้น หรือกรณีของวัด Mahavihara Maitreya ในเมือง เมดาน เกาะสุมาตรา เป็นวัดที่ใหญ่ที่สุดในอินโดนีเซีย และเชื่อว่า เป็นวัดอนุดตธรรมที่ใหญ่ที่สุดในอุษาคเนย์ เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของเมืองเมดานอีกด้วย อย่างไรก็ตาม ความเป็นหนึ่งเดียวกันของอนุดตธรรมในอินโดนีเซียมีมากกว่าไทย อาจเพราะเหตุผลที่สมาชิกในอินโดนีเซียมักจำกัดอยู่ในหมู่ชาวจีน ขณะที่ไทยต้องหาสมาชิกใหม่ซึ่งไม่ใช่ชาวจีน ประเด็นนี้จะอภิปรายในหัวข้อถัดไป

แม้ไต้หวันจะรับรองอนุดตธรรมเป็นหนึ่งในพุทธศาสนา แต่นักวิชาการเช่น Kuo Cheng-tian ซึ่งเขียนหนังสือ Religion and Democracy in Taiwan ก็ได้จัดให้อนุดตธรรมอยู่ในหมวดพุทธศาสนา แต่เป็นความเชื่อท้องถิ่น (folk beliefs) (Kuo, 2009) สิ่งนี้สะท้อนว่า นักวิชาการจำนวนหนึ่งก็มองว่า อนุดตธรรมไม่ใช่พุทธศาสนา ซึ่งตรงกับกรให้สัมภาษณ์ของ Teddy ในปี ค.ศ. 2019 สมาชิกอนุดตธรรมที่สุลาเวสีว่า เขาเองก็ไม่อยากระบุว่าอนุดตธรรมเป็นพุทธ แต่ที่ถูกจัดให้เป็นพุทธ เพราะรัฐบาลอินโดนีเซียรับรองเพียง 6 ศาสนาใหญ่ อนุดตธรรมจึงเหมือนถูกบีบให้เป็นพุทธไปในตัว

แต่แม้อนุดตธรรมในอินโดนีเซียจะเป็นองค์กรใหญ่ที่รับรองโดยรัฐ ก็เชื่อว่าลัทธินี้จะได้รับการยอมรับจากชาวพุทธกลุ่มอื่น ๆ พวกเขาถูกโจมตีว่าเป็นคำสอนแปลกปลอม ด้วยเหตุผลเดียวกับที่ใช้ในไทยคือ ยุคนี้อยู่มีใช่ยุคของพระศรีอาริย์ (โปรดดูวิกิพีเดียภาษาไทย ซึ่งเปรียบเทียบ อนุดตธรรมกับเถรวาท สันนิษฐานว่า ผู้เขียนหลักคงเป็นชาวเถรวาท) แต่ทั้งนี้ สมาชิกอนุดตธรรม

ได้จัดกิจกรรมทางวิชาการ เช่น งานสัมมนาเรื่องคนจีนในสุลาเวสี เมื่อเดือนมีนาคม ปี ค.ศ. 2019 ในนามสมาคมเอกภาพชาวพุทธอินโดนีเซีย (permabudhi) โดยได้รับความร่วมมือจากองค์กรพุทธอื่น ๆ ด้วยการพยายามจัดรูปแบบกิจกรรมที่เป็นทางโลก มีส่วนช่วยอย่างมากในการสร้างความยอมรับให้แก่องค์กรนี้อาจถือเป็นการปรับตัวเพื่อรับกับความเป็นสมัยใหม่ในแง่การขับเคลื่อนองค์กร แต่ก็มีใช้การปรับพิธีกรรมและคำสอน เพราะอนุตตรธรรมมีพิธีกรรมที่ค่อนข้างตายตัวและเป็นสากลในแง่ที่ทำแบบเดียวกันในทุกประเทศ

การไม่เน้นวิทยาศาสตร์

หัวข้อนี้จะบรรยายถึงการตีความคำสอนของอนุตตรธรรม ซึ่งมักไม่ต้องเชื่อมโยงกับวิทยาศาสตร์ แต่กลับเป็นอานูภาพของธรรมะที่มีมากกว่า ซึ่งการยืนยันด้วยการเข้าทรงก็เป็นเครื่องมือที่ทรงพลังอย่างหนึ่งสามารถใช้เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวสมาชิกได้

3.1 ความเรียบง่ายและน่าสนใจของพิธีกรรม

การเปลี่ยนจากการกราบ นั่งพับเพียบหรือนั่งสมาธิแบบพุทธดั้งเดิม มาเป็นการนั่งชันเข่าบนอาสนะสูง ถือเป็นเทคโนโลยีใหม่อย่างหนึ่งที่อนุตตรธรรม (ซึ่งเลียนแบบจากลัทธิบัวขาว) ใช้เพื่อลดความลำบากในการประกอบพิธีกรรมลง ผู้สูงอายุสามารถทำกิจกรรมดังกล่าวได้ง่ายขึ้น (Naquin, 1976, p. 26) ยิ่งกว่านั้นขณะที่พุทธดั้งเดิมเชื่อว่าต้องใช้การนั่งสมาธิและอาจต้องออกบวชเพื่อปฏิบัติได้เต็มที่ อนุตตรธรรมกลับสอนให้ทำพิธีกรรมแบบเรียบง่าย และไม่จำเป็นต้องทำสมาธิเช่นนั้น หากแต่เริ่มด้วยการเปิดจุดญาณทวารผ่านพิธีการรับธรรม การเปิดจุดญาณทวาร เป็นเหมือนการเปิดจิตเดิมแท้ อยู่บริเวณศูนย์กลางกาย ซึ่งหมายถึง

ระหว่างคิ้ว ชาวอนุตตรธรรมเชื่อว่า องค์ธรรมมารดา พระผู้สร้างได้โปรดประทานจุดนี้ไว้ให้เป็นประตูทางผ่านให้จิตญาณกลับคืนไปยังฟ้า (หรือสู่สุญญตา หรือ วิมุติภาวะ) เดิมของตน ในอินเดียมีความเชื่อเช่นนี้มาก่อน โยคีบางกลุ่มเชื่อว่ามนุษย์สามารถเข้าถึงพระเจ้าหรือพระพรหมได้ ด้วยการฝึกสมาธิเพื่อเปิดตาที่สาม ซึ่งอยู่ระหว่างคิ้วนี้ ตรงที่เป็นที่ออกของวิญญาณซึ่งเรียกว่า Dark Pass (Naquin, 1976, p. 28) และต่อมาก็เริ่มบำเพ็ญด้วยการงดกินเนื้อสัตว์ ช่วยงานสถานธรรมฝึกฝนจิตให้มีเมตตากรุณาและทำงานเพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ด้วยการพาสมาชิกใหม่เข้ามาสู่ธรรมะที่ถูกต้อง (วิถีนุตตรธรรม) ก็จะพันทุกข์ได้ในชาตินี้ เหตุผลหนึ่งที่ลัทธิบัวขาวต้องปรับตัวใหม่มีคำสอนที่เรียบง่ายและเป็นฆราวาสมากขึ้น อาจเพื่อหนีภัยการเมืองช่วงราชวงศ์ชิง เพราะถูกกล่าวหาว่าเป็นพวกนอกรีต จึงต้องทำให้คำสอนปฏิบัติตามได้ง่ายโดยไม่จำเป็นต้องมีวัดหรือพระ โดยจะใช้ระบบอาจารย์-ลูกศิษย์ (ในแบบฆราวาส) แทน

การอธิบายเช่นนี้ เป็นกระแสทวนกลับในการปฏิบัติธรรม นั่นคือ พุทธเถรวาทเชื่อว่า เมื่อเร่งความเพียรปฏิบัติมากเข้า สติปัญญาจะเพิ่มพูน จนญาณบังเกิดขึ้นในที่สุด เสมือนตาอีกดวงที่เห็นไตรลักษณ์ได้ปรากฏขึ้น อนุตตรธรรมอธิบายว่า ยุคนี้ผู้คนมีเวลาน้อยและถูกภัยธรรมชาติบีบคั้น จะให้ใช้เวลานานเช่นนั้นไม่ได้ สวรรค์เบื้องบนจึงเมตตา ส่งเทพเจ้าจี้จ้ง เจ้าแม่กวนอิม และกวนอู ลงมาช่วย ด้วยการเปิดจุดญาณให้ก่อน เมื่อเปิดแล้ว การบำเพ็ญเพื่อเข้าถึงสัจธรรมก็ง่ายขึ้นเพราะจะไม่ต้องลองผิดลองถูกอีก (Jitmetta, 2019, pp. 26-30)

แม้พิธีกรรมทางศาสนาจะดูเรียบง่าย แต่การจัดกิจกรรมใหญ่ในแต่ละครั้ง จะดำเนินไปด้วยความยิ่งใหญ่ที่ดูประทับใจ พิธีเปิดงานจะมีสมาชิกยืนสองข้างทาง

เพื่อปรบมือ ไหว้ และต้อนรับคนที่เดินทางมาร่วมงาน ผู้เขียนสันนิษฐานว่า พิธีเช่นนี้น่าจะได้จากฉือจี้ (Tzu Chi) และยังมีการเต้น รำวง แสดงละครไปด้วยเพลงสั้น ๆ โดยสมาชิกและเด็กมัธยมจากโรงเรียนที่พวกเขามีเครือข่ายด้วย อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างระหว่างไทยและอินโดนีเซียก็เห็นได้ชัดจากกิจกรรมเหล่านี้ ขณะที่อินโดนีเซียมีสมาชิก 99% เป็นคนจีนอยู่แล้ว วัฒนธรรมของเขาจึงคล้ายกัน แต่อนุตตรธรรมในไทยต้องหามาชิกที่ต่างชาติพันธุ์ ในงานของแต่ละภาคจึงมีการรำทอถิ่น เช่น ในวันเปิดสถานธรรมของภาคอีสาน จะมีหมอลำ หากในภาคใต้ก็จะมีมโนห์รา เป็นต้น แต่ต้องเน้นว่า การปรับเหล่านั้น เป็นแต่เพียงกิจกรรมทั่วไปเท่านั้น ส่วนพิธีกรรมศาสนา ก็ยังรักษาความเป็นอัตลักษณ์ไว้เช่นที่ทำกันทั่วโลก

พิธีกรรมของอนุตตรธรรมเริ่มด้วยการถวายผลไม้แก่งศ์ศักดิ์ จากนั้นเป็นการจุดธูปถวายพระศรีอารีย์ และกราบหลายร้อยครั้ง โดยมีการบรรยายพิธีกรรมแต่ละช่วงเป็นภาษาจีนเท่านั้น ผู้นำมักเป็นเจ้าของสถานธรรมซึ่งเป็นชาย ส่วนพิธีกรรมมักเป็นหญิง พิธีกรรมไหว้พระประจำวันอยู่ที่ราว 10 นาที แต่ถ้าเป็นวันสำคัญจะนานขึ้นและต่อด้วยการบรรยายธรรมอีกหนึ่งชั่วโมง หากมีการเขียนกระดาน ก็มักเขียนด้วยภาษาจีนซึ่งเป็น keyword สั้น ๆ แล้วอธิบายด้วยภาษาท้องถิ่น การไม่ใช้อาหารหวานคาวในพิธีเป็นสัญลักษณ์หนึ่งที่ทำให้ดูเรียบง่ายและสะอาด ผลไม้ส่วนใหญ่จะเป็นแอปเปิ้ล ซึ่งเมื่อเสร็จพิธี จะถูกแจกจ่ายให้กับผู้มาร่วมพิธี (พร้อมกับอาหารเจที่สถานธรรมปรุงขึ้น) ในอินโดนีเซียเอง วัดของอนุตตรธรรมมักจะทำอยู่ในชุมชนชาวจีน เมื่อเสร็จพิธีกรรม จะมีมุสลิมจำนวนหนึ่งมารอรับอาหารและผลไม้ด้วย

ในวัดอนุตตรธรรมของอินโดนีเซีย บริเวณโต๊ะบูชาจะมีเฉพาะรูปปั้นของพระศรีอารีย์ (มักนำเข้าจากไต้หวัน) และสัญลักษณ์อักษรหมู่ที่เป็นสัญลักษณ์ของเจ้าแม่องค์ธรรม ขณะที่สถานธรรมของไทยยังมีพระพุทธรูปศากยมุนี เจ้าแม่กวนอิม พระอรหันต์จี๋กิง และกวนอู่อีกด้วย สันนิษฐานว่า การต้องมีพระพุทธรูปไว้ทั้งที่หมดยุคของพระพุทธโคดมไปแล้ว ตามความเชื่อของอนุตตรธรรม ก็เพื่อทำให้คนไทยซึ่งเป็นสมาชิกใหม่ได้อุ่นใจ ว่าตนไม่ได้ออกนอกกรีต สิ่งนี้อาจเป็นเหตุผลเดียวกับกลุ่มโยเรฯ ซึ่งเป็นลัทธินำเข้าจากญี่ปุ่น มีการให้แสงธรรมเพื่อรักษาโรคเป็นต้นด้วย เมื่อสมาชิกจะทำพิธีกรรมสวดมนต์ ก็จะใช้คำว่า “ไหว้พระ” เพื่อให้สมาชิกรู้สึกว่าเขาไม่ได้ทรยศต่อพุทธศาสนากระแสหลัก ความแตกต่างของการจัดที่บูชาเป็นต้นนี้สะท้อนให้เห็นถึงการต้องปรับตัวให้เข้ากับสมาชิกของที่นี่ ซึ่งในไทยและอินโดนีเซียก็แตกต่างกัน

วิทยาศาสตร์อาจถูกมองว่าเป็นคู่ตรงกันข้ามกับศาสนา แต่ปรากฏการณ์ที่ผ่านมาพิสูจน์ให้เห็นว่า ศาสนาเองมีไหวพริบในการปรับตัว ด้วยการเอาวิทยาศาสตร์มาอธิบายคำสอนตนเอง หนังสือประเภทนี้จึงเกิดขึ้นมากมาย เช่น *Science and Islam* โดย Muzaffar Iqbal (2007), *Christianity and science* โดย John Haught (2014) หรือในสังคมไทยเองก็จะมี *พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์* โดย ปยุตโต (Payutto, 1992) *ไอน์สไตน์พบ พระพุทธเจ้าเห็น* โดย ทันทแพทย์สม สุจิรา (Sujira, 2008) ดังนั้น ไม่ว่าวิทยาศาสตร์จะก้าวหน้าแค่ไหน ก็ยิ่งช่วยทำให้ศาสนาของตนชัดยิ่งขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม มีศาสนาอีกแบบหนึ่ง ซึ่งไม่จำเป็นต้องพึ่งการตีความเช่นนั้น ดังกรณีของอนุตตรธรรม ที่จะยืนยันการเข้าทรงสอนธรรมหรือยืนยันจากผีบรรพบุรุษ

มาบอกเล่าประสบการณ์ พิธีกรรมนี้ไม่ได้ทำให้สมาชิกของพวกเขาลดลง ดัง 3 ตัวอย่างต่อไปนี้

งานประชุมธรรมชั้นวิริยะญาณ ณ พุทธสถานเทียนอยู่ หาดใหญ่เมื่อวันที่ 24 ตุลาคม 2554 พุทธสถานรู้แจ้งคุณธรรม มีการเข้าทรงพุทธบริการ (คนทำงานในสถานธรรม) ซึ่งเป็นผู้ชาย โดยพุทธะจิ้ง ให้คนถือไม้ค้ำจ่อปากท่าน เมื่อเข้าทรงแล้วก็แทนตัวเองว่าปู่ และแสดงตนเป็นคนแก่ พูดภาษาไทย เตือนให้สมาชิกสนใจธรรมะไม่ประมาท สิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยช่วยเหลืออยู่ และเน้นย้ำให้ดูแลพ่อแม่ ดูแลอาณาจักรธรรม (Big Nirvana, 2011) เช่นเดียวกับการเข้าทรงเขียนกระบะทรายในเปิดสถานธรรมไท่เย่าเหลียน สิ่งนี้มักเกิดขึ้นในพิธีกรรมใหญ่ ๆ ปกติจะเป็นเด็กผู้หญิงมัธยมสองคน ซึ่งเป็นพุทธบริการที่ชำนาญ คนหนึ่งเข้าทรงเขียน อีกคนทำหน้าที่ลบและอ่านคำนั้นออกมา ผู้มาเข้าทรงก็คือจิ้ง โดยบอกว่าตนรับบัญชาจากพระอนุตตรธรรมมารดา ภาษาเขียนดูจะอ่านยาก แต่คนอ่านก็อ่านออกมาได้ และมักเป็นกลอนมีสัมผัสเล็กน้อย (Big Nirvana, 2011) ความน่าสนใจของอนุตตรธรรมในการอ้างความพิเศษของผู้รับธรรม (และสำเร็จธรรม) อย่างหนึ่งคือ เมื่อตายไปร่างกายจะไม่แข็ง แม้ผ่านไปหลายวันก็ไม่เน่าเหม็นเหมือนคนนอนหลับทั่วไป คลิปเช่นนี้ถูกนำเสนอจนเหมือนจะกลายเป็นอัตลักษณ์หนึ่ง แต่อธิบายว่าเป็นอานุภาพของธรรมะ โดยไม่โยงกับความรู้ทางวิทยาศาสตร์ใด ๆ (Choipyaeypraetham, 2015)

ประการสำคัญคือ อนุตตรธรรมไม่เน้นการสร้างสังคมอุดมคติเพื่อรอพระศรีอารีย์ (utopian community) ในแบบที่กบฏอีสานและล้านนาในอดีตทำกัน เพราะลัทธิอนุตตรธรรมเชื่อว่าโลกกำลังจะสิ้นสุดลง หน้าที่ของเขาคือการช่วยให้สรรพสัตว์บรรลุธรรมให้เร็วที่สุด หากเทียบกันแล้ว ธรรมกายและพุทธเถรวาท

กระแสหลัก ยังมีมิติของการสร้างชุมชนอุดมคติมากกว่า เพราะวางอยู่บนแนวคิดที่ว่า โลกมนุษย์นี้ยังมีอีกยาวนาน และยากที่จะบรรลุธรรม การรักษาศีลและปฏิบัติบ้างในชาตินี้จึงเป็นการสร้างภพชาติที่ดีกว่าในอนาคต ในแง่นี้ อนุตตรธรรมไปไกลกว่ามาก อาจเป็นเพราะรับเอาแนวคิดของเซ็นและวัชรยาน (บรรลุเร็วดุจสายฟ้า) จิตพุทธะจึงเป็นสิ่งที่ทุกคนมีและถูกปลุกให้หันมารื้อฟื้นกันในชาตินี้ (Resting Mind Channel, 2019) อย่างไรก็ตาม แม้ไม่เน้นการสร้างชุมชนในอุดมคติ แต่ก็เชื่อว่าอนุตตรธรรมจะเน้นความเป็นปัจเจก (individualism) ไม่มีมิติของความเป็นชุมชน เพราะยังสอนให้อุทิศตนเพื่อส่วนรวมและรวมกลุ่มกันทำบุญในอนุตตรสถาน ฉะนั้น หากใช้กรอบคิดเรื่องความเป็นสมัยใหม่ที่มาควบคู่กับปัจเจกนิยม อนุตตรธรรมเองก็อยู่นอกเงื่อนไข และเป็นไปตามข้อเสนอของ Dickhardt (2014, p. 61) ที่ว่า เอเชียอาจไม่รับกับค่านิยมเรื่องความเป็นปัจเจก เช่นที่เกิดในตะวันตก อย่างไรก็ตาม การตีความให้การบรรลุธรรมเกิดขึ้นได้ในชาตินี้ อาจถือเป็นพัฒนาการอย่างหนึ่งของพุทธศาสนาเองที่ปรับให้น่าสนใจมากขึ้นสำหรับชาวเถรวาท สิ่งนี้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมช่วงราวปี ค.ศ. 1950 ที่กระแสวิปัสสนาของพม่าโด่งดังขึ้นเพื่อชูกระแสบรรลุได้ในชาตินี้ (Hansen, 2007)

จึงกล่าวได้ว่า อนุตตรธรรมไม่ใช่ลัทธิพระศรีอารีย์ที่ต้องสร้างชุมชนคุณธรรมเพื่อเตรียมต้อนรับการเสด็จมาของผู้หน้าที่จะทำให้มนุษย์ทุกคนเท่ากันและใช้ชีวิตที่อุดมสมบูรณ์ในโลกนี้ หากแต่อ้างว่าเป็นวิถีที่ประเสริฐ (อนุตตร) อันจะนำไปสู่การบรรลุในชาตินี้ การบรรยายธรรมของลัทธินี้จึงสื่อไปถึงการที่พระศรีอารีย์แบ่งภาคลงมาช่วยเหลือคน เช่น ผ่านร่างของพระธรรมอาจารย์ในแต่ละยุคและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เข้าประทับทรงเป็นต้น และพระศรีอารีย์จะถูกกล่าวถึงอีกครั้ง กรณีที่ผู้ปฏิบัติ

ปล่อยปละละเลย จนไม่สามารถบรรลุได้ในชาตินี้ เขาก็จะไปเกิดในดินแดนของพระศรีอารีย์ (เทียบกับสุขาวดี หรือดุสิตบุรี) คุณวิเศษของการสวดบท “หมีเล่อเงินจิง” ซึ่งเป็นบทสวดสำคัญของอนุตตรธรรมก็ถูกเชื่อว่ามีประโยชน์ในการช่วยคุ้มภัยต่าง ๆ และหากสวดเป็นประจำ แม้จะไม่รู้ความหมายหรือไม่บำเพ็ญประโยชน์อย่างอื่น ก็ส่งผลให้เกิดในสุขาวดีได้ (Fang, 2019) ซึ่งก็เป็นแนวคิดเดียวกับมหายานนิกายต่าง ๆ เช่น นิชิเรน เป็นต้น และจะบรรลุธรรมในที่นั้น แต่ที่นั่นเป็นตัวเลือกสุดท้าย ซึ่งอนุตตรธรรมไม่ได้เน้น

การแบ่งภาคมาสอนธรรมเป็นเรื่องที่รับไม่ได้ในพุทธเถรวาท เพราะหากกลับมาสู่โลกมนุษย์นี้ ย่อมหมายถึงยังมีกิเลสที่จะต้องบำเพ็ญตนให้บริสุทธิ์อยู่ ขณะที่วัชรยานเชื่อต่างออกไป เพราะผู้กลับชาติมาช่วยโลก (tulku) เช่น ดาไลลามะ ถือเป็นปฏิบัติจนหมดกิเลสแล้ว แต่เพราะความเมตตากรุณา ทำให้เขาเลือกที่จะไม่ทิ้งโลกไป (Sangkhawichitra, 2019, p. 68) สำหรับอนุตตรธรรม พระศรีอารีย์ไม่ได้กลับชาติมาเกิด แต่ให้พระธรรมอาจารย์ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์เช่น จี๊งและเจ้าแม่กวนอิมเป็นผู้ช่วยสอน และการใช้ร่างต่าง ๆ มาสอนธรรมก็สามารถเกิดขึ้นได้พร้อมกันหลายร่างในหลายพื้นที่ โดยมักเปรียบเทียบกับแสงของดวงจันทร์ ที่ไม่ว่าจะอยู่ส่วนไหนของโลกก็สามารถรับแสงนั้นได้ (Anuttaradhamma, 2012) แน่แน่นอนว่า การอ้างว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาเข้าทรงเพื่อสอนธรรมเป็นเรื่องไม่สมเหตุสมผลตามหลักวิทยาศาสตร์ แต่ประเด็นนี้ชี้ให้เห็นว่า ศาสนาทั้งหลาย โดยเฉพาะกรณีของอนุตตรธรรมซึ่งเป็นขบวนการทางศาสนาใหม่และยังทำพิธีกรรมเช่นนี้อยู่ ไม่จำเป็นต้องสนใจนิยามความเป็นสมัยใหม่ที่สังคมขีดกรอบให้

พระพุทธโคดมในทัศนะของอนุตตรธรรม

ดังเกริ่นไปแล้วว่า อนุตตรธรรมคือการเปิดตาหรือญาณให้ก่อนการลงมือปฏิบัติธรรม ซึ่งต่างจากอดีตที่ผู้ปฏิบัติต้องบำเพ็ญก่อน และญาณจะเปิดเองภายหลัง การรับธรรมจึงเป็นบันไดขั้นแรกที่เราจะรับรู้ถึงญาณฟ้าหรือพุทธจิตได้ ไม่เพียงแค่นั้น วิธีการบรรลุธรรมของพระพุทธเจ้า (สิทธิัตถะ) เองก็แตกต่างไปจากความเชื่อของพุทธกระแสหลัก นั่นคือ การบรรลุธรรมของพระองค์ไม่ได้เกิดขึ้นเพราะการทำอานาปานสติ แต่พระพุทธเจ้าที่ปังกร (พระพุทธเจ้าในอดีต) ได้แสดงให้เห็นดาวประกายพริ้ว เพื่อเตือนใจว่าไม่ควรบำเพ็ญทุกกรกิริยา หากแต่ต้องคำนึงถึงจิตเดิมแท้ที่ส่องสว่างอยู่เสมอ และเมื่อเข้าใจภาวะจิตเดิมแท้นั้น พระองค์ก็ได้บรรลุธรรม และจุดญาณทวารก็เปิดออก จุดอุณาโลมตรงหน้าผาก เป็นสัญลักษณ์ของจุดญาณทวาร ซึ่งการรับธรรมก็คือการเปิดตาตรงจุดนั้นนั่นเอง เมื่อบรรลุธรรม พระองค์ก็ตรัสคำว่า พุทธฺ สรณฺ คจฺจามิ เพื่อสื่อนัยว่า พระองค์ก็เคารพพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นจิตเดิมแท้ที่มีอยู่ด้านใน (Wanna, 2019, pp. 15-30) จะสังเกตว่า เรื่องเหล่านี้แม้จะดูไม่คุ้นเคยในหมู่เถรวาท แต่หากใช้แนวคิดมหายานเรื่องจิตเดิมแท้ จะทำให้เข้าใจและรับฟังได้ไม่ยาก แต่อย่างน้อยก็สะท้อนว่า อนุตตรธรรมเองก็มีวิธีสร้างอัตลักษณ์ใหม่เพื่อปะทะกับพุทธกระแสหลักเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนเชื่อว่า พุทธกระแสหลักก็มีความพยายามอย่างมากในการกลืนอนุตตรธรรม ตัวอย่างหนึ่งที่เห็นได้ชัดคือ การเปลี่ยนชื่อพระศรีอารีย์ให้เป็นพระสังกัจจายน์ (มหากัจจายนะ) ของเถรวาทไปเสีย พระองค์นี้มีลักษณะอ้วน ยิ้มแย้มแจ่มใส ถืออุ้งเงิน/ทอง ซึ่งเป็นตัวแทนของพระศรีอารีย์ ความอ้วนและทรัพย์สินเงินทองเป็นสัญลักษณ์ของความมั่งคั่งในยุค

พระศรีอารีย์ ในจังหวัดตรัง สันนิษฐานว่ารูปปั้นพระสังกัจจายน์มีขึ้นในราว ปี ค.ศ. 1950 บนภูเขา วัดมัจฉิมภูมิ ผู้คนบริเวณนั้นเรียกท่านว่า พระสังกัจจายน์ และเมื่อขำรด ก็ได้สร้างองค์ใหม่ขึ้นซึ่งมีรูปลักษณะแบบเดียวกันบริเวณหน้าวัดในปี ค.ศ. 1990 ซึ่งต้องยอมรับว่าการบูชาพระที่มั่งคั่งเพื่อให้ได้ทรัพย์เงินทอง ไม่ใช่แนวคิดของเถรวาทเดิม (เพราะขัดกับวินัยของเถรวาท) และไม่มีเรื่องราวในคัมภีร์ที่ระบุว่าพระมหากัจจายน์มีรูปร่างอ้วน หรือหากจะตีความให้มีได้ จุดเด่นด้านการมีลาภก็เป็นของพระสาลี จึงกล่าวได้ว่า รูปปั้นเช่นนี้เป็นพระศรีอารีย์นั่นเอง แต่ถูกเปลี่ยนชื่อเมื่อใด ยังไม่สามารถสืบค้นได้

ผู้เขียนขอขอบคุณ อ.อภิญา เพ็ญฟูสกุล ที่แนะนำว่า (1) ตามประวัติศาสตร์ประติมานวิทยา ไม่พบว่าพระศรีอารีย์มีรูปร่างอ้วน แต่การทำให้รูปปั้นอ้วนอาจเกิดในยุคราชวงศ์ชง ซึ่งมีพระภิกษุที่สร้างปาฏิหาริย์ให้คนเชื่อว่าเป็นนิรมานกายของพระศรีอารีย์ ผู้คนจึงปั้นรูปพระศรีอารีย์ที่อ้วนขึ้นตามนั้น (2) รูปร่างที่อ้วนกลับเป็นรูปของพระกัจจายน์ของเถรวาทผู้ซึ่งแปลงกายให้อ้วนเพื่อทำลายความสวยงามที่ทัดเทียมกับพระพุทธเจ้า แต่ชาวจีนมหายานตั้งแต่ยุคก่อนสมัยใหม่ก็บูชาสององค์นี้แบบเรียกชื่อปะปนกันไป (Khachajiva, 2002) อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนขอยืนยันว่า (1) ตามประวัติศาสตร์พระศรีอารีย์จะอ้วนหรือไม่ ไม่ใช่ประเด็นสำคัญ แต่อย่างน้อยลัทธิอนุตตรธรรมที่เกิดในศตวรรษที่ 18 ได้ใช้รูปอ้วนนั้นเป็นตัวแทนพระศรีอารีย์ (2) การเล่าเรื่องพระกัจจายน์แปลงร่างให้อ้วน ไม่มีในคัมภีร์เถรวาทเป็นเพียงเรื่องเล่าที่แต่งขึ้น ซึ่งผู้เขียนเชื่อว่า แต่งเพื่อกลั่นความเชื่อพระศรีอารีย์ให้กลายเป็นพระของเถรวาทนั่นเอง ซึ่งแม้จะพยายามกลั่นแล้วก็ได้แต่ชื่อเรียกเท่านั้น เพราะเป้าหมายในการบูชาก็ยังคงเดิม คือเป็น

ตัวแทนของ (ยุคที่มี) ความอุดมสมบูรณ์ (3) มีการตั้งข้อสังเกตพื้นฐานเกี่ยวกับทรงผม คือหากเป็นพระกัจจายน์จะยังมีผมสั้นคล้ายรูปพระสาวกองค์อื่น ๆ แต่หากเป็นพระศรีอารีย์ ศีรษะจะล้านราบเรียบ มักถือประคำและถุงเงินถุงทอง ซึ่งพระกัจจายน์ของวัดมัจฉิมภูมิมีลักษณะของพระศรีอารีย์อย่างชัดเจน

ทางเข้าถ้ำของวัดมัจฉิมภูมิ ยังมีรูปปั้นพระอ้วน เช่นนั้นอีกหนึ่งองค์ ที่น่าสนใจคือ ปรากฏข้อความตรงฐานชื่อว่า “พระศรีอริยเมตไตร” สร้างเมื่อปี ค.ศ. 1989 (พ.ศ. 2532) โดยคนจีนซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ในตลาดทับเที่ยง (ห่างจากวัดราว 500 เมตร) องค์นี้ถูกทิ้งให้กร้าง ขณะที่ทางวัดให้ความสนใจกับองค์ใหม่ข้างหน้าวัด ซึ่งถูกเปลี่ยนชื่อเป็นพระมหากัจจายน์ไปแล้ว ด้านซ้ายของวัดมีศาลเจ้าช่าปองกง (เป่าบู้จิ้น) ตั้งคู่ขนาดกับวัดของเถรวาท เรื่องนี้อาจเป็นการพยายามปรับตัวของคนจีนให้เข้ากับความเป็นไทยโดยรับพุทธศาสนาในรูปแบบใหม่ด้วย ขณะที่ความเชื่อเดิมก็มีได้ละทิ้ง บทความนี้จะข้ามประเด็นนี้ไป โดยจะสรุปสั้นๆ ว่า พุทธเถรวาทมีวิธีในการกลั่นความเชื่อเงินรวมทั้งเปลี่ยนชื่อรูปปั้นของพระศรีอารีย์ให้เป็นสาวกของพระพุทธเจ้าศากยมนุีมานานแล้ว อย่างน้อยก็ราวปี ค.ศ. 1989 ดังตัวอย่างของวัดมัจฉิมภูมิ

แม้เป็นลัทธิใหม่ แต่มีอิทธิพลมากกว่า

การอ้างเรื่องความเป็นของดั้งเดิม (authenticity) ในแบบเถรวาทไม่จำเป็นต้องได้ผลดีเสมอไป เพราะการเสนอของใหม่ (ไปพร้อมกับการข่มของเก่า) ก็สามารถโน้มน้าวสมาชิกบางกลุ่มได้เช่นกัน หัวข้อย่อนี้จะทำให้เห็นว่า ขณะที่เราเชื่อว่า ศาสนาเล็ก ๆ จะถูกเบียดขับและทำให้ไม่มีเสียงนั้นไม่สำเร็จเสมอไป แต่ในทางตรงกันข้าม พวกเขาผลิตคำสอนใหม่ที่ใช้ชักจูงผู้คนได้

ไม่ต้องไปกล่าวศาสนาหลัก การบรรยายธรรมของบรรดา เตียนฉวนซือ (ผู้สอนธรรม) ในประเทศไทยมัก เปรียบเทียบกับพุทธศาสนาเถรวาท เพราะท่านเหล่านั้น มีพื้นความรู้เรื่องเถรวาทดีมาก เช่น สวัสดิ์ เตียนฉวนซือ บรรยายในหัวข้อ “ประโยชน์ของการรับอนุตตรธรรม” โดยมีประเด็นน่าสนใจมากมาย เช่น เหตุผลที่อนุตตรธรรม ไม่ต้องมีคัมภีร์มาก เพราะการเปิดจุดญาณทวารช่วยให้ สำเร็จไปครั้งหนึ่งแล้ว จากนั้นก็บำเพ็ญธรรมตามที่สอน เช่น ช่วยเหลือคน กินเจ ชัดเกลาคความโลภ โกรธ หลง ก็สำเร็จได้ง่าย ซึ่งต่างกับยุคอดีตที่ต้องเน้นคัมภีร์และ ปฏิบัติอย่างเหน็ดเหนื่อย เพราะไม่สามารถเปิดจุดญาณ ทวารได้ (Sawat, 2019) นาที่ที่ 55 ของการบรรยาย สวัสดิ์ก็กล่าวว่า เรียนคัมภีร์หมื่นเล่มก็ไม่สู้เปิดจุดญาณ เพราะจะทำให้บรรลุในชาตินี้ อยากรู้ก็ตาม แม้การรับธรรม หรือเปิดจุดญาณจะมีอานิสงส์มาก แต่ก็เชื่อว่าอนุตตรธรรม จะละทิ้งการสอนผู้คน พวกเขาถูกย่ำว่า เมื่อรับวิถีธรรมแล้ว ต้องเร่งปฏิบัติที่ตัวเอง ออกห่างวัตถุนิยม ลดความโลภ โกรธหลงและความหยิ่งโสในใจ (Anuttaradhamma, 2010, p. 22)

นาที่ที่ 54 สวัสดิ์ยังกล่าวอีกว่า สมาชิกของ อนุตตรธรรม จะมีพระวิสุทธิอาจารย์ (จีง) คอยต่อรอง กับเจ้ากรรมนายเวรให้เสมอ สิ่งนี้จะช่วยให้สมาชิก บำเพ็ญธรรมได้แบบไม่มีอุปสรรค ไม่เหมือนการปฏิบัติ ในสายอื่น เมื่อรับธรรม ประตุนิพพานจะถูกเปิดออก ชื่อของเขาจะถูกลบทิ้งจากบัญชีนรก และญาติอีกนับร้อย จะกลายเป็นวิญญาณชั้นสามซึ่งไม่ถูกลงโทษอีก ญาติ เหล่านั้นจะได้รับดอกบัวสีขาวติดหน้าอก และสามารถ เข้าฟังธรรมกับพระกษัตริย์ได้ (พระกษัตริย์เป็น พระที่ลงไปโปรดสัตว์นรกเช่นเดียวกับพระโมคคัลลานะ ของเถรวาทหรือพระมาลัยในแบบไทย) และเมื่อ ลูกหลานมาร่วมประชุมธรรม (กิจกรรมสอนธรรมะที่จัด

ขึ้นโดยสถานธรรม) วิญญาณญาติยังสามารถมาร่วม ประชุมธรรมได้ เมื่อมาร่วม พวกเขาจะกลายเป็น วิญญาณชั้นสอง และหากลูกหลานมาเป็นพุทธบริกร คือทำงานช่วยเหลือสถานธรรม พวกเขาจะกลายเป็น วิญญาณชั้นหนึ่งที่อยู่สุขสบาย ถ้าลูกหลานได้บรรลุธรรม บรรพบุรุษข้างบน 7 ชั้นโคตรและลูกหลานข้างล่าง 9 ชั้นโคตร จะพ้นทุกข์ พ้นการเวียนว่ายตายเกิดไปด้วย จากการสอนเช่นนี้ ปฏิเสธไม่ได้ว่า สามารถสร้างแรงบันดาลใจให้กับคนที่อยากช่วยเหลือบรรพบุรุษซึ่ง สอดรับกับการสอนเรื่องความกตัญญูในกรอบของ สังคมจีนและไทยอยู่ก่อนแล้ว

สวัสดิ์ก็กล่าวไว้ในการบรรยายธรรมเรื่อง “การ บำเพ็ญธรรมในชีวิตประจำวัน” ว่าบุญที่มีผลมาก คือบุญ ที่เราทำในอนุตตรสถาน เพราะเนื่อนาบุญที่ดี จะต้อง มีเมตตาและไม่เบียดเบียนสัตว์เป็นต้น (กินเจ) ซึ่งการ กล่าวเช่นนี้เป็นเรื่องปกติของทุกศาสนา สมาชิกของ ธรรมกายก็เชื่อว่าการทำบุญกับวัดพระธรรมกายจะได้ บุญมากและเกิดประโยชน์มากกว่าที่อื่น ๆ สวัสดิ์ได้ ยกตัวอย่างกรณีสตรีคนหนึ่ง ซึ่งสามีเธอทำธุรกิจฆ่าวัว/ ควาย เมื่อตายก็ตกนรกขุมอเวจี ญาติทำบุญถวาย สังฆทานที่วัดเถรวาทไปให้ก็ไม่ได้รับ แต่เมื่อภรรยา มาช่วยงานที่สถานธรรม เขากลับได้รับบุญ เขามาเข้าทรง และพูดเรื่องความทุกข์ทรมานให้ฟัง สวัสดิ์ตีความว่า เพราะการไม่กินเจ (ของพระสงฆ์ไทย) และเอาชีวิตผู้อื่น มาเป็นทาน ไม่ใช่กุศลที่แท้จริง แต่เป็นการเบียดเบียน

แน่นอนว่า เรื่องเช่นนี้พิสูจน์กันด้วย วิทยาศาสตร์ไม่ได้ แม้ความเชื่อที่ว่าถวายสังฆทานกับ พระแล้วจะเกิดบุญมากก็เป็นเรื่องนามธรรม ศาสนาจึง ดำรงอยู่ได้เพราะเสนอเรื่องนามธรรมเช่นนี้เอง ที่น่าสนใจคือ อนุตตรธรรมใช้วิธียืนยันเรื่องนี้ผ่านการ เข้าทรง โดยมีดวงวิญญาณเป็นผู้บอกเล่า สิ่งนี้ดูเหมือน

จะรับไม่ได้ในนิยามของความเป็นสมัยใหม่ แต่ได้ผลในทางปฏิบัติซึ่งทำให้สมาชิกมั่นคงกับความเชื่อของตนได้ จะเห็นได้ว่า แม้อนุตรธรรมจะใช้เทคโนโลยีในการเผยแพร่ธรรม เช่น YouTube แต่แนวการสอนก็ยังคงเป็นความเชื่อเดิมที่พิสูจน์ด้วยร่างกาย มิใช่แนวคิดวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ทั้งสองอย่างนี้ไม่ได้ขัดแย้งกัน หากแต่โลกและองค์กรศาสนากำลังก้าวสู่ความเป็นสมัยใหม่โดยแบกกิ้งไอของมิติทางจิตวิญญาณไปพร้อมกัน (equipped with a spiritual essence) (Hornbacher, 2014, p. 255)

การตีความเรื่องศีลก็มีความละเอียดขึ้น เช่นที่ปรากฏในหนังสือ “ศีล 5 พระโอรสพระพุทธรูปจิ้งจอก” ระบุว่า แม้การรับอนุตรธรรมจะมีผลมาก แต่เชื่อว่าจะทอดทิ้งศีล เพราะบารมีของผู้ปฏิบัติยังไม่แข็งแกร่ง ศีลเป็นข้อปฏิบัติเบื้องต้นในการปิดอบาย จะสังเกตได้ว่าการเขียนเช่นนี้ เป็นแนวคิดพุทธที่ชัดมาก แม้จะอ้างว่าเป็นการเข้าทรงประธานโอรสของจิ้งจอกก็ตาม ศีลข้อแรก ที่ต่างจากเถรวาทคือ ไม่ฆ่าสัตว์ และต้องเน้นเรื่องการกินเจ เน้นเรื่องมิถุนาณิชา คือ ขยายเนื้อสัตว์ ยาพิษ และอาวุธเพื่อการฆ่า เป็นต้น ทั้งที่เรื่องเหล่านี้ก็ถูกพูดถึงในเถรวาท เพื่อยุติต้นตอของการฆ่า แต่เถรวาทกลับเลือกที่จะละเลยไป และอ้างว่ากินเนื้อสัตว์ได้หากตนไม่เห็น ไม่ได้ยิน และไม่สงสัยว่าสัตว์ถูกฆ่ามาเพื่อตน ขณะที่พระจิ้งจอกก็สอนเรื่องการไม่ฆ่าควบคู่ไปกับความเมตตากรุณา อภัยทาน คือการทำให้สัตว์รู้สึกถึงความไม่น่ากลัว ไม่หวาดระแวง เรื่องอทินนาทานถูกอธิบายอย่างละเอียด เช่น การใช้กระดาษหรือของใช้อื่น ๆ ของราชการเพื่องานส่วนตัว ถือเป็นการละเมิดศีล เพราะเท่ากับขโมยทรัพย์สินของประชาชนผู้เสียภาษี (Anuttaradhamma, 2019, pp. 15-31)

ในอินโดนีเซียเอง การต้องทำบุญเพื่อใช้ต่อรองกับเวรกรรมก็ถูกเน้นย้ำ แน่นนอนว่า หากผู้เข้ารับธรรมครั้งแรกไม่มีเงิน สมาชิกท่านอื่นๆ อาจช่วยกันบริจาค Andi ได้ให้สัมภาษณ์ในปี ค.ศ. 2019 ว่า “ในการเข้ารับธรรมครั้งแรก หากเป็นไปได้ก็ต้องบริจาคให้มากที่สุด แม้วัดจะไม่กำหนด แต่เป็นครั้งแรกที่จิ้งจอกต่อรองกับเจ้ากรรมนายเวร เป็นไปได้ว่าถ้าบริจาคมาก กุศลก็จะมีมาก เจ้ากรรมนายเวรอาจยอมถอย และจะทำให้เราก้าวหน้ามากขึ้นในการปฏิบัติ รวมทั้งการทำธุรกิจ ในทางโลกด้วย” อันนี้อาจเป็นพัฒนาการที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองยุคทุนนิยม และหากการเชื่อเช่นนี้ช่วยผลักดันให้คนจีนในอินโดนีเซียสนใจทำบุญมากขึ้นก็ไม่แปลก เพราะนี่ไม่ใช่เรื่องใหม่ ในเถรวาทและมหายานก็เชื่อเรื่องการซื้อบุญ (แปลงทรัพย์สินเป็นทาน) แม้จะสอนว่าระดับของบุญที่ได้รับอยู่ที่ความตั้งใจและความบริสุทธิ์ แต่ถ้าความตั้งใจและความบริสุทธิ์มีอยู่แล้ว การบริจาคมาก็ย่อมได้ผลมากกว่าการบริจาค่น้อยอยู่นั่นเอง

แม้ไม่มีนักบวช แต่ก็มีวิถีชีวิตเช่นนักบวช

อนุตรธรรมในไทยมีความหลากหลายมาก จากการสัมภาษณ์ เดชา ดำรงวานิช ในปี ค.ศ. 2018 อนุตรธรรมในไทยมีมากกว่า 10 สาย ซึ่งไม่ได้แตกต่างกันในแง่การปกครองเท่านั้น แต่รูปแบบการสอนและการตีความก็ต่างกันด้วย ในสายของ สวัสดิ์ เตียนฉนวนชื่อสมาชิกจะสมาทานข้อวัตรไม่กินอาหารเที่ยง และไม่อาบน้ำหลังอาทิตย์ตกดินไปแล้ว จากการสอบถามสำนักอื่นก็มีได้ทำเช่นนี้ ขณะที่บางสาย เน้นให้สมาชิกที่เข้าเป็นพุทธบริกรครองตนเป็นโสด เพราะความที่สมาชิกอนุตรธรรมในไทยเป็นกลุ่มเล็ก ๆ เมื่ออาจารย์ตายไป ลูกศิษย์มักแตกกันตั้งสำนักเพิ่มขึ้นอีก ความเป็นหนึ่งเดียวกันจึงทำได้ยาก ซึ่งเป็นสิ่งที่ดี เพราะองค์กร

สามารถปรับคำสอนให้เข้ากับชุมชนตัวเองได้ ขณะที่อนุตตรธรรมในอินโดนีเซียอยู่ภายใต้การดูแลของรัฐ และการเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันจึงทำให้ความแตกต่างด้านรูปแบบพิธีกรรมและความเชื่อเกิดขึ้นยากกว่าในสุลาเวสีเอง สังเกตได้ว่า ทุกวัดของอนุตตรธรรมในเมืองนั้นจะรวมตัวกันเป็นหนึ่งเดียว แต่ละวัดจะสลับกันจัดงานโดยมีสมาชิกวัดอื่นๆ ไปร่วมด้วย ต่างกับในประเทศไทย ที่เครือข่ายของพวกเขาค่อนข้างเป็นเอกเทศ และมักโจมตีสำนักอื่นว่าสอนผิดตามหลักอนุตตรธรรมด้วย เช่น การไม่อาบน้ำหลังอาทิตย์ตกดิน เป็นต้น

เพราะความที่ยุคนี้ธรรมะลงสู่ครัวเรือน เพื่อจะพาสรรพสัตว์ให้เข้านิพพานให้มากที่สุด การบวชเป็นพระภิกษุจึงไม่จำเป็นอีกแล้ว แม้พระบรรพชาจารย์ (ทายาทที่สืบทอดธรรม) และธรรมอาจารย์ผู้เผยแผ่ธรรมเองก็เป็นฆราวาส แต่อนุตตรธรรมมีการแต่งกายที่เป็นอัตลักษณ์ นั่นคือ จะใส่ชุดคลุมสีขาวเมื่อทำพิธีกรรม ซึ่งเป็นชุดคลุมแบบจีน แต่ก็เรียบง่าย นั่นคือสามารถใส่เสื้อผ้าตามปกติมาสถานธรรมได้ และหากต้องรับบทบาทสำคัญในการทำพิธี เช่น เป็นต้นเสียงนำกราบ (ซึ่งต้องใช้ภาษาจีน) หรือคนถวายผลไม้ ถวายธูป ฯลฯ ก็จะสวมชุดขาวนั้นทับชุดเดิมของตน ในแง่สัญลักษณ์ชุดขาวก็ทำหน้าที่ไม่ต่างกับจีวรของพระหรือผ้าขาวของผู้รักษาศีลอุโบสถ เพื่อบ่งบอกว่า ขณะนี้เขาไม่เป็นคนธรรมดาทั่วไป การทำเช่นนี้ เสมือนตอกย้ำว่า แม้พวกเขาจะไม่เห็นด้วยกับวิธีการออกบวชแบบพระ แต่ก็มิมีบางช่วงเวลา ที่ต้องรับบทบาทเป็นนักบวชเช่นกัน ดังนั้น ความเชื่อเรื่องสถานะที่ศักดิ์สิทธิ์ก็มีได้หายไป

ฟิง เตียนฉวนซือ (Fang, 2019) พูดถึงการแต่งงานมีครอบครัวว่าเป็นเรื่องไม่ดี นั่นคือ ทางสถานธรรม

ไม่สนับสนุนให้ทำ เพราะจะลดทอนเวลาในการรับใช้สถานธรรมลง ท่านเองเสียใจมากเมื่อสมาชิกแต่งงานไปเมื่อมีครอบครัว เขาก็ต้องละทิ้งทางธรรม สิ่งนี้สะท้อนว่า แม้จะมองว่าอนุตตรธรรมไม่มีพระสงฆ์ แต่อุดมคติในการทำงานก็คล้ายกับนักบวช มาถึงจุดนี้สะท้อนว่าการใช้พระจิ้งมาเป็นอุดมคติหรืออาจารย์ที่คอยช่วยศิษย์ ไม่ใช่เรื่องแปลกแยกอีกต่อไป เพราะจิ้งเป็นพระและไม่ครองเรือน สังเกตว่า แม้ท่านจะดื่มเหล้า กินเนื้อ แต่ก็ไม่มีครอบครัว เพื่อจะทำงานได้อิสระและช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ได้มากที่สุด ผู้บรรยายธรรม (เตียนฉวนซือ) และพุทธบริการจำนวนมากจึงเลือกครองโสด ในอินโดนีเซียก็เป็นเช่นนี้ ผู้อำนวยการวัด 1 ใน 3 ของสุลาเวสี ก็ครองโสด ส่วนชาวบ้านทั่วไป อาจถูกสอนให้อุทิศตนเพื่อสถานธรรม หากครองโสดได้ก็จะดี หรือหากแต่งงานก็ไม่ใช้ความผิด แต่ทางที่ดีคือ ควรเลือกคู่ครองที่เชื่ออนุตตรธรรมเช่นกัน เพื่อจะช่วยกันเผยแผ่ธรรม

การสอนให้รู้จักควบคุมความต้องการทางเพศถูกเน้นมาก คัมภีร์ละกาม 2 เล่ม ที่เขียนด้วยการเข้าประทับทรงโดยเทพเจ้ากวนอู (เจ๊กเขียนฮ่องเต้ ประมุขแห่งสวรรค์องค์ที่ 18) ณ สำนัก ผู้ว่า เมืองเสฉวน ในปี 1918 และแปลเป็นไทยโดย สิริเทพ เทวาพร ได้ถูกนำมาเป็นตำราเล่มสำคัญของอนุตตรธรรม อย่างไรก็ตาม คัมภีร์เล่มนี้ได้เน้นไปที่การไม่ละเมิดสตรีผู้อื่นมากกว่า ด้วยการบรรยายให้เห็นผลกระทบที่ต้องได้รับ เช่น ผู้ใดข่มขืนหญิงหม้าย กรรมจะทำให้ขาดลูกสืบสกุล ตกนรก 500ชาติ มาเกิดเป็นมดและหนอน 500 ชาติ และเป็นสัตว์เดรัจฉานอีก 500 ชาติ จึงเกิดมาเป็นคนและเป็นโสเภณี หากได้รับโทษในโลกมนุษย์แล้ว ลดเหลือ 100 ชาติ ผู้ใดกตัญญูต่อพ่อแม่และจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และประเทศชาติ ลดโทษกึ่งหนึ่ง

ทำบุญใหญ่ 500 ครั้ง ลดโทษกึ่งหนึ่ง (Thewaporn, 2018, p. 11)

ในเมื่อปฏิเสธการปฏิบัติในแบบเดิมของพุทธเถรวาทแล้ว อนุตตรธรรมได้เสนอ “พุทธระเบียบ 15 ข้อ” ซึ่งเป็นวิธีปฏิบัติเพื่อก้าวสู่ความเป็นพุทธะ (2019) ระเบียบนี้ประทานโดยพุทธจักร์โดยการประทับทรงอีกเช่นกัน (1) เคารพเทิดทูนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (2) ปฏิบัติตามอาวโสนาพาสุน้อย (3) สำรวมเที่ยงตรง (4) ปฏิบัติตามกฎรักษาวินัย (5) แยกรับภาระหน้าที่ (6) เห็นทางธรรมสำคัญกว่าทางโลก (7) อ่อนน้อมถ่อมตน มีอหิสาภัยไมตรี (8) ไม่ละทิ้งธรรมโอวาท (9) ไม่ยึดติดในรูปลักษณ์ (10) ขั้นตอนต้องชัดเจน (11) ไปลามาไหว้ (12) ไม่ผิดต่อสายธรรม (13) ถนอมรักษาของใช้ส่วนรวม (14) รู้พลิกแพลงในการดำเนินงาน และ (15) สำรวมกายวาจาใจ อาจกล่าวได้ว่า พุทธระเบียบมีความสมบูรณ์เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ ปี 2540 ซึ่งเป็นวันคล้ายวันประสูติของพุทธะจักร์ โดยได้ประทับทรงประทานโอวาทอรรถาธิบายเพิ่มเติมที่พุทธสถานเหินเตอ เมืองไทเป (Anuttaradhamma, 2019, pp. 4-7) อย่างไรก็ตาม เหตุทวนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในข้อแรกมิใช่การใช้เจ้าในแบบเดิม แต่คือการตระหนักถึงพุทธจิตในตัวเองจากการอธิบายข้อที่หนึ่ง อนุตตรธรรมดูเหมือนจะพยายามปรับปรุงคำสอนให้เป็นเหตุเป็นผลมากขึ้นด้วยกล่าวให้สั้นคือ มิใช่อนุตตรธรรมจะไม่ยอมเปิดโลกทัศน์เรียนรู้การตีความคำสอนของสำนักอื่นเลย หากแต่เป็นการเลือกรับ Comaroff (1993, p. xiv, as cited in Gottowik, 2014, p. 22) เสนอว่า ความเป็นสมัยใหม่ถูกก่อตั้งจากการการผสมกันระหว่างคำสอนศักดิ์สิทธิ์ของตน (its own magicalities) กับองค์ความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่ นั่นหมายความว่า ความเป็น

สมัยใหม่ไม่ได้ทำลายหรือแทนที่ความดั้งเดิมเสียทั้งหมด

ผู้เขียนเลือกนำเสนอหนังสือและการบรรยายธรรมของไทยมากกว่าอินโดนีเซีย เพราะอินโดนีเซียไม่นิยมเผยแพร่ธรรมในช่อง YouTube และการจัดพิมพ์หนังสือ เหตุผลหลักอาจเป็นเพราะความที่รัฐให้การสนับสนุนโดยจัดเป็นหนึ่งในพุทธศาสนา การผลิตเนื้อหาการสอนออกมา อาจถูกใช้เป็นเครื่องมือโจมตีว่านอกรีตได้ง่าย เพราะนิยมของพุทธศาสนาที่รัฐให้การรับรองคือ ต้องมีคำสอนที่วางอยู่บนพระไตรปิฎกบาลีและสันสกฤต (Husen, 2013, p. 44) อนุตตรธรรมในอินโดนีเซียจึงเผยแพร่กันในกลุ่มสมาชิกในพื้นที่วัดมากกว่าพื้นที่ภายนอก ดังที่กล่าวไปแล้วว่า ความเป็นนิกาย/องค์กรของอินโดนีเซียมีความเข้มแข็ง จนถึงขั้นไม่เข้าร่วมพิธีกรรมของวัดนิกายอื่น แต่อย่างไรก็ตามจากการฟังบรรยายราว 15 ครั้ง เนื้อหาการสอนส่วนที่เล่ากรณีตัวอย่างของจีนและแนวคิดในการทำบุญก็แตกต่างจากอนุตตรธรรมของไทย หากแต่ไม่มีวัตรปฏิบัติปลีกย่อยที่สร้างขึ้นเอง เช่น ห้ามทานอาหารเที่ยงหรืออาบน้ำในยามวิกาล เป็นต้น จึงกล่าวได้ว่า แม้อินโดนีเซียจะอ้างความหลากหลาย คือ ยอมรับลัทธิต่างๆ ให้มีสถานะทางกฎหมายเท่ากัน หากแต่มีข้อบังคับซึ่งมีผลต่อการพัฒนาการสอนที่หลากหลายของลัทธิเหล่านั้นอีกทีหนึ่ง ดังนั้น การมีสถานะที่ไม่ขึ้นกับรัฐ เช่นกรณีของอนุตตรธรรมไทย จึงมีอิสรภาพมากกว่า ถึงขั้นมีการตั้งพระพุทธรูปศากยมุนีบนแท่นบูชาและสวดบทชินบัญชรแบบชาวเถรวาทเป็นต้น

บทสรุป

อนุตตรธรรมผ่านการผสมกับศาสนาอื่นๆ ที่หลากหลาย รวมทั้งการต้องตอบสนองค่านิยมจีนที่ถึงขั้นตีความให้พระพุทธรูปตัวเองเกิดและสอนธรรมในประเทศจีน การทำความเข้าใจอนุตตรธรรมจึงช่วยให้เห็นภาพของขบวนการทางศาสนาใหม่ (NRMs) ที่มีบทบาทสำคัญในโลกปัจจุบัน เพราะแม้จะเป็นชาตินิยมแต่ก็มีคำสอนที่อ้างความเป็นสากลเพื่อช่วยเหลือมนุษย์ทุกคน ในมิตินี้ อนุตตรธรรมจึงไม่นิยามว่าตนเป็นพุทธศาสนา แต่เพราะได้รับอิทธิพลอย่างมากจากพุทธศาสนา อินโดนีเซียจึงบีบให้ตนเป็นพุทธไปโดยอัตโนมัติ ซึ่งส่งผลให้เขาต้องอยู่ในร่องในรอย ขณะที่อนุตตรธรรมในไทยถูกกีดกันออกจากการเป็นพุทธที่รัฐรับรอง ความหลากหลายและแตกสาขาของพวกเขาจึงเกิดขึ้นมากกว่า

จากกรณีของอนุตตรธรรมทั้งสองประเทศ ไม่ได้ปฏิเสธว่าความเป็นสมัยใหม่ไม่สามารถทะลุทะลวงเข้าสู่พื้นที่ทางศาสนาเลย แน่นอนว่าศาสนาใช้วิทยาศาสตร์มาเป็นตัวช่วยขับเคลื่อนองค์กรได้ เช่น การใช้เฟซบุ๊กหรือ YouTube ในการสื่อสารกับสมาชิก เป็นต้น แต่ลักษณะความเร้นลับ (esoteric) ของศาสนาก็ยังดำเนินต่อไปโดยไม่ต้องถูกตั้งคำถาม การเข้าทรงเขียนกระบะทรายและสอนธรรมะเปิดโอกาสให้ดวงวิญญาณมาบอกเล่าเรื่องราวในนรก เพื่อต่อสู้กับคำสอนของพุทธกระแสหลักก็ยังดำรงอยู่ในแง่หนึ่งก็เป็นสิ่งที่ประจักษ์กับตาผู้ศรัทธาอยู่แล้ว และสิ่งนี้ (ในทัศนะของพวกเขา) ไม่ได้มีค่าน้อยกว่าการตีความคำสอนให้เป็นวิทยาศาสตร์ จึงอาจกล่าวได้ว่า ความเป็นสมัยใหม่ไม่ได้ทำลายความเชื่อทางศาสนาลง เพราะศาสนา ล้วนมีมิติที่ลึกลับและตอบสนองผู้คนที่ได้เสมอ ความเป็นสมัยใหม่จึงไม่ควรถูกนิยามว่าเป็นหนึ่งเดียว (single) แต่เป็นพลวัตที่มีความหลากหลาย (multiple) นั่นคือ

อนุตตรธรรมยังสามารถเผยแผ่ได้ด้วยการโปรโมทสิ่งศักดิ์สิทธิ์ควบคู่ไปกับความเมตตากรุณาและความกตัญญูทวนที่ต่อผู้ให้กำเนิด ซึ่งมีค่านิยมของสังคมเอเชียเป็นพื้นรองรับ

Reference

- Anuttaradhamma. (2010). *Scripture of Karma*. Nakhon Pathom, Thailand: Anantperypairtham.
- Anuttaradhamma. (2011). *Dhamma and Disaster*. Nakhon Pathom, Thailand: Anantperypairtham.
- Anuttaradhamma. (2012). *Saccagatha Metteya: Mi-Le-Jen-Ching*. Nakhon Pathom, Thailand: Anantperypairtham.
- Anuttaradhamma. (2019). *Five precepts: Jigong's Teaching*. Nakhon Pathom, Thailand: Anantperypairtham.
- Anuttaradhamma. (2019). *15 Conducts of the Buddha as the Way to Buddhahood*. Nakhon Pathom, Thailand: Anantperypairtham.
- Big Niravana. (2011). *Anuttaratham possessed the representative of deity*. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=jWUUDlffmuQ>.
- Big Nirvana. (2011). *Deity Possessed and Wrote on the Sand-container in the Opening Day of Tai Yao Lian Temple*. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=3xRcseJ0PbU>.
- Bimas Buddha. (2016). *Portal System Informasi Data Bimas Buddha [Gateway System of Information about the Office of Guidance for Buddhists]*. Retrieved from http://bimasbuddha.kemenag.go.id/portal_data/.
- Bowie, K. (2014). The Saint with Indra's Sword: Khruubaa Srivichai and Buddhist Millenarianism in Northern Thailand. *Comparative Studies in Society and History*, 56(3), 681-713.
- Buaban, J. (2019). Thai Buddhism for Indonesian Elites. *Journal of Social Science MBU*, 2(1), 132-147.
- Chatwilai, R. (2011). The Beliefs Found in Resistance Movement in B.E. 2444-2445: A Case Study Ong Man's Group. *BU Journal of Politics, Administration, and Law*, (3)3, 215-237.
- Choiypaeypraetham. (2015). *After Five Days of Death, the Body is still Doughy*. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=EhiLqY1pzAM>.
- Dickhardt, M. (2014). *The Social Placing of Religion and Spirituality in Vietnam in the Context of Asian Modernity*, In Gottowik, V. (Ed.). *Dynamics of Religion in Southeast Asia. Magic and Modernity*. Amsterdam, Netherland: Amsterdam University Press.
- Gottowik, V. (Ed.). (2014). *Dynamics of Religion in Southeast Asia: Magic and Modernity*. Netherland: Amsterdam University Press.
- Fang, T. (2019). *The Miracle of Chanting Mi-Le-Jen-Ching*. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=4ckw1VzIZgI&t=528s>.
- Hansen, R. (2007). *How to Behave: Buddhism and Modernity in Colonial Cambodia, 1860-1930*. Honolulu, U.S.A.: University of Hawaii Press.
- Haight, J. (2014). *Christianity and Science: Toward a Theology of Nature*. New York, U.S.A.: Orbis Books.
- Hornbacher, A. (2014). *Contested Moksa in Balinese Agama Hindu. Balinese Death Rituals between Ancestor Worship and Modern Hinduism*, In Gottowik, V. (Ed.). *Dynamics of Religion in Southeast Asia. Magic and Modernity*. Amsterdam, Netherland: Amsterdam University Press.
- Husen, D. (2013). *The Buddhist Monks' Roles in Propagating Buddhism in Indonesia*. (Master's thesis Mahachulalong kornrajavidyalaya University, Thailand).
- Iqbal, M. (2007). *Science and Islam*. London, England: Greenwood Publishing Group.
- Jackson, P. A. (1989). *Buddhism, Legitimation, and Conflict: The Political Functions of Urban Thai Buddhism*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Jitmetta, Z. (2019). *God's Kindness*. Nakhon Pathom, Thailand: Anantperypairtham.
- Khachajiwa, J. (2002). Iconography of Maitreya Buddha from India to Asean countries. *Damrong Journal of The Faculty of Archeology Silpakorn University*, 1(2), 43-62.
- Kuo, C. (2009). *Religion and Democracy in Taiwan*. New York, USA: SUNY Press.
- Lu, Y. (2008). *The Transformation of Yiguan Dao in Taiwan: Adapting to a Changing Religious Economy*. Lanham, U.S.A: Lexington Books.
- Moral Conducts for Housewives in the White Age*. (2019). Nakhon Pathom, Thailand: Anantperypairtham.

- Mote, F. W. (2003). *Imperial China 900-1800*. Cambridge, England: Harvard University Press.
- Naquin, S. (1976). *Inspiration: The Organization and Ideology of White Lotus Sects*. Haven, U.S.A.: Yale University Press.
- Payutto, P. (1992). *Buddhism as a Foundation of Science*. Bangkok, Thailand: Sahadhammika.
- Platzdasch, B, and Johan, S., (Eds.). (2014). *Religious Diversity in Muslim-Majority States in Southeast Asia: Area of Toleration and Conflict*. Singapore: ISEAS.
- Resting Mind Channel. (2019). *The Last Age Dhamma is Given to Houses: Jogong's teaching*. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=ZyAVDh2JM9o>.
- Sangkhawichitra, N. (2019). Do the Bodhisattva Have to Fulfill Paramita? Must the Bodhisattva be Perfect?. *Journal of Religious Anthropology*, 1(1), 62-76.
- Sawat, T. (2019). *Practicing Dhamma in Everyday Life*. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=6ZSPRS1Y8G0&t=115s>.
- Ssu-yü, T. (1958). A Political Interpretation of Chinese Rebellions and Revolutions. *Journal of Chinese Studies*, 1(1), 91-119.
- Sujira, S. (2008). *Einstein Found, the Buddha Saw*. Bangkok, Thailand: Amarin Printing.
- Tanabe, S. (2016). *Hermits of the King's Mountain: A Buddhist Utopian Movement in Northern Thailand*. Tanabe, S. (Ed.), *Communities of Potential: Social Assemblages in Thailand and Beyond*. Chiangmai, Thailand: Silkworm Books.
- Thewaporn. S. (2018). *Scripture for Abandoning Sexual Desire Book 1*. Chiangmai, Thailand: Chiangmainundapun Printing.
- Wanna, Y. (2019). *Why We Must be Baptized*. Nakhon Pathom, Thailand: Anantperyprairtham.
- Winichakul, T. (2015). Buddhist Apologetics and a Genealogy of Comparative Religion in Siam. *Numen*, 62(1), 76-99.
- Xinping, Z. (2018). *Religious Faith of the Chinese*. Singapore: Springer Nature.